Επαμεινώνδα Ι. Σταματιάδη

ΣΑΜΙΑΚΑ

Τόμος Α

Παραχώρηση άδειας ψηφιοποίησης και διανομής

Ηλίας Αθ. Γιαννουλόπουλος

Ψηφιοποίηση

Εργαστήριο Ψηφιακής Τυπογραφίας και Μαθηματικών Εφαρμογών
Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μαθηματικών
Σάμος 2010

Και οι τέσσερις τόμοι της μετάφρασης των «Σαμιακών» είναι διαθέσιμοι (ιδιωτική έκδοση):

Βιβλιοπωλείο Γιαννουλόπουλου
Στάση ΚΤΕΛ, Βαθύ Σάμου
Τηλέφωνο: ++30-22730-80580
Τηλεομοιότυπο: ++30-22730-23824
Email: igiannoulopoulos [AT] gmail [DOT] com

Τα πνευματικά δικαιώματα ανήκουν στον Η. Γιαννουλόπουλο. Απαγορεύεται η εμπορική εκμετάλευση του παρόντος, η μεταβολή του καθ' οιονδήποτε τρόπο, καθώς και η επαναδιανομή του από άλλες ιστοσελίδες.

Υπεύθυνος ψηφιακής έκδοσης: Α. Τσολομύτης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μαθηματικών.

Στοιχεία ψηφιοποίησης: Η ψηφιοποίηση έγινε με φωτογραφική αναπαραγωγή στα 15 Mpixels. Η επεξεργασία των αρχείων έγινε σε GNU/Linux 2.6.18.

Αντί προλόγου...

Ο πρώτος τόμος από τα «Σαμιακά» και η «Λαογραφία» της Σάμου του Επαμεινώνδα Σταματιάδη, στη μετάφραση του 1965 των Ι. Ζαφείρη και Ν. Μύτικα, είναι τα πρώτα έργα που ψηφιοποιήθηκαν από το Εργαστήριο Ψηφιακής Τυπογραφίας και Μαθηματικών Εφαρμογών, του Τμήματος Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Το εργαστήριο έχει πρόγραμμα ψηφιοποίησης σημαντικών για τη Σάμο έργων για τα οποία μπορούμε να εξασφαλίσουμε τα δικαιώματα για την ψηφιακή έκδοση ή έργων τα πνευματικά δικαιώματα των οποίων έχουν λήξει.

Η επιλογή των Σαμιακών και της Λαογραφίας, έγινε με το σκεπτικό ότι αυτά είναι και δυσεύρετα (ειδικά η Λαογραφία δεν υπάρχει πια στο εμπόριο) αλλά και ευρέως γνωστά ως έργα, τόσο στον Σαμιακό λαό όσο και στους επιστήμονες Ιστορικούς, αφού αποτελούν μια από τις συχνότερες (αν όχι τη συχνότερη) αναφορά στην βιβλιογραφία της Ιστορίας της Σάμου.

Από τη θέση του διευθυντή του εργαστηρίου θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Ηλία Γιαννουλόπουλο για την ευγενική παραχώρηση της απαιτούμενης άδειας για τον Τόμο Α των «Σαμιακών», καθώς και τον ??? Ζαφείρη για την ευγενική παραχώρηση της απαιτούμενης άδειας για τον τόμο της Λαογραφίας των «Σαμιακών».

Επίσης ευχαριστώ θερμά την Κ. Ζορμπαλά, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Μαθηματικών για την πολύτιμη βοήθειά της.

Πιστεύω ότι με τέτοιες δράσεις, πέραν της προφανούς επιστημονικής τους αξίας, το Πανεπιστήμιο ενισχύει τους δεσμούς του με την τοπική κοινωνία αλλά και συνεισφέρει στη διάχυση της γνώσης που σχετίζεται με τον τόπο. Ελπίζω η τοπική κοινωνία να αγκαλιάσει αυτή την προσπάθεια και να συνεισφέρει στην ανεύρεση σπάνιου υλικού για τη Σάμο, αλλά και για γειτονικά νησιά όπως η Ικαρία.

Αντώνης Τσολομύτης, Σάμος 2010.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ Ι. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

ΣΑΜΙΑΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΣΑΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΝΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1880

938.175
ΣΤΑ

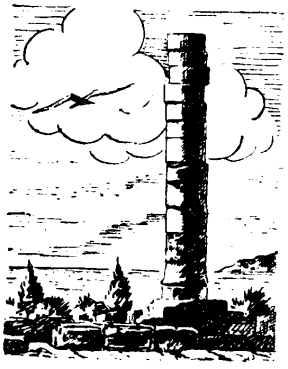
ΤΟΜΟΣ Α'

Β' ΕΚΔΟΣΗ "ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΜΕΝΗ,,

0 1 ΦΕΒ. 1994

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

033547



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ι. ΖΑΦΕΙΡΗΣ - Ι. ΣΟΦΟΥΛΗΣ Ο. Ε. ΣΤΑΔΙΟΥ 48
ΑΘΗΝΑ ΙΟΥΛΙΟΣ 1965

ΣΤΗ ΣΑΜΟ

ΤΗΝ ΕΝΔΟΞΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΑΓΑΠΗΜΕΝΗ

ΠΑΤΡΙΔΑ

ΑΦΙΕΡΩΝΩ

ΣΑΝ ΜΙΚΡΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο

Ὁ Πυθαγόρας καὶ τὸ σύστημά του

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ποὺ ὁ Πολυκράτης ἀνέβαζε τὴ Σάμο, στὴ πιὸ μεγάλη της δύναμη καὶ δόξα, ἕνας ἄλλος περίφημος ἄντρας, τῆς ἔδινε πρόσθετη φήμη μὲ τὴ σοφία καὶ μὲ τὰ ἔργα του. Ἦτανε δὲ αὐτός, ὁ Πυθαγόρας, ὁ γυιὸς τοῦ Μνησάρχου.

Θέλοντας νὰ προσδιορίσουμε μὲ ἀκρίβεια τὸ χρόνο τῆς γέννησης τοῦ Πυθαγόρα, σκοντάφτουμε σὲ πολλὲς δυσκολίες, γιατὶ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς σοφούς, ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, κατέληξε στὴ δική του γνώμη. Θεωροῦμε ἄσκοπο ν' ἀπαριθμήσουμε τὶς διάφορες αὐτὲς γνῶμες, κι' ἐπειδὴ κρίνουμε πιὸ σωστὴ ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ὁ Πυθαγόρας γεννήθηκε τὴν 50ὴ Ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 580—576 π.Χ., συντασσόμαστε μαζί της.

Ἀλλὰ οἱ ἀρχαῖοι διαφωνοῦν καὶ γιὰ τὸν τόπο τῆς γέννησης τοῦ Πυθαγόρα. Οἱ μέν: Ἀριστόξενος, Θεόπομπος καὶ Ἀρίσταρχος τὸν λένε Τυρρηνό. Ὁ δὲ Νεάνθης τὸν λέει Σύριο ἢ Τύριο, κι' ἄλλοι, Φλιάσιο ἢ Μεταποντῖνο. Ἀλλὰ τὶς παράλογες αὐτὲς γνῶμες τὶς κριτικάρανε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους συγγραφεῖς κι' ἀποδείξανε μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα ὅτι ὁ Πυθαγόρας εἶναι Σαμιώτης [1].

Ὁ Κλεάνθης ἀναφέρει στὸν Πορφύριο [2] ὅτι ὁ Μνήσαρχος, ὁ πατέρας τοῦ Πυθαγόρα ἦταν Τυρρηνός, ἀπὸ κείνους ποὺ ἀποικήσανε τὴ Λῆμνο. Ἦρθε δὲ στὴ Σάμο, ἔγινε πολίτης κι' ἔζησε καὶ πέθανε αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Παυσανίας, πέφτοντας σ' ἕνα τερατώδικο χρονικὸ λάθος, λέει ὅτι ὁ Μνήσαρχος ἦτανε ἔγγονος τοῦ Ἱππάσου ποὺ μετανάστεψε ἀπὸ τὴ Φλιοῦντα στὴ Σάμο [3], ἀλλὰ ὁ Ἵππασος μετανάστεψε ὕστερα ἀπὸ τὴν κάθοδο τῶν Ἡρακλειδῶν, κι' ὁ Μνήσαρχος ἔζησε περισσότερο ἀπὸ 500 χρόνια κατοπινώτερα. Ὅπως ὅμως κι' ἂν ἔχη ἡ ὑπόθεση, ὁ Μνήσαρχος κατοικώντας στὴ Σάμο καὶ θεωρούμενος Σαμιώτης, παντρεύτηκε τὴν Πυθαΐδα, ποὺ ἦτανε ἀπόγονος τοῦ Ἀγκαίου, τοῦ πρώτου βασιληᾶ τῆς Σάμου, κι' ἀπόχτησε τρεῖς γυιούς, τὸν Εὔνομο, τὸν Τυρρηνὸ καὶ τὸν Πυθαγόρα καὶ μιὰ κόρη, τὴ Θεμιστόκλεια [4].

---

1. Σενιέ: Ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ φιλοσοφία του.
2. Πορφύρ.: Βίος Πυθαγ. 3.
3. Παυσαν. Β. 12.
4. Ἰάμβλιχος: στὸ βίο Πυθαγόρα Κ. 2.

Καὶ καθὼς συμβαίνει μ᾽ ὅλους τοὺς ἔνδοξους ἄντρες τῆς ἀρχαιότητας, ἔτσι καὶ γιὰ τοῦ Πυθαγόρα τὴ γέννηση καὶ τὴν πρώτη ἀγωγή, ὑπάρχουν ἕνα σωρὸ μῦθοι. Διαβάζουμε στὸν Π ο ρ φ ύ ρ ι ο, ὅτι ἕνας Σαμιώτης ποιητὴς ἔπλασε τὸ μῦθο πὼς ὁ Πυθαγόρας γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Πυθαΐδα:

Πυθαγόρην θ᾽ ὃν τίκτε Διὶ φίλῳ Ἀπόλλωνι
Πυθαΐς, ἣ κάλλος πλεῖστον ἔχει Σαμίων

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰάμβλιχος διηγιέται μιὰν ἄλλη, ἐξίσου θαυμαστὴ γέννηση τοῦ Πυθαγόρα: Ὁ Μνήσαρχος, λέει, ὁ πατέρας τοῦ Πυθαγόρα, ποὺ ἔφτιαχνε κοσμήματα ἢ ἦτανε ἔμπορος, μέλλοντας κάποτε νὰ ταξιδέψη, μαζὺ μὲ τὴ γυναίκα του τὴ Παρθενία, στὴ Συρία, γιὰ ἐμπορικὲς δουλειές, ρώτησε τὸ μαντεῖο ἂν τὸ ταξίδι του θἄναι χαρούμενο κι᾽ ἐπικερδές. Καὶ τὸ μαντεῖο τοῦ ἀπάντησε ὅτι θὰ κερδίση πάρα πολλὰ χρήματα μ᾽ αὐτὸ τὸ ταξίδι, καὶ ἡ Παρθενία ποὺ ἦταν ἔγκυος, θὰ γεννήση ἕνα γυιὸ τὸν ὁποῖο δὲν θὰ ξεπεράση ποτὲ κανένας στὴν ὀμορφιὰ καὶ στὴ σοφία κι᾽ ὁ ὁποῖος θὰ κάμη πολὺ μεγάλο καλὸ στὸ ἀνθρώπινο γένος. Ὅταν ὁ Μνήσαρχος τἄκουσε αὐτὰ σκέφτηκε πώς, ἂν τὸ παιδὶ ποὺ περίμενε δὲν θὰ ἦταν ἔξοχο καὶ θεόσταλτο, δὲν θὰ προανάγγελε ὁ χρησμὸς τὴ γέννησή του, καὶ μετονόμασε τὴ γυναίκα του ἀπὸ Παρθενία σὲ θαΐδα, τὸ γυιὸ δὲ ποὺ τοῦ γεννήθηκε τὸν ὀνόμασε Πυθαγόρα, ἐπειδὴ προφήτεψε γι᾽ αὐτὸν ἡ Πυθία. Καθὼς δὲ γράφει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, ἱστορεῖ ὅτι ὕστερα κεῖνος ἀποκλήθηκε Πυθαγόρας, γιατὶ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια καθὼς καὶ ἡ Πυθία· καθὼς δὲ λένε ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς ἀνατολικὲς γλῶσσες, τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὶς δυὸ σασκρητικὲς λέξεις π ι τ ὰ καὶ γ ο υ ρ ο ῦ, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μὲν πρώτη σημαίνει σπίτι ἢ τόπο συνελεύσεως, ἡ δὲ δεύτερη πρόεδρο συνεδριάσεως ἢ δάσκαλο ἑνὸς σχολείου· ἔτσι, κατὰ τὴ γνώμη τους, ἡ λέξη Πυθαγόρας σημαίνει: διευθυντὴς διδασκαλείου.

Καὶ ὁ μῦθος προσθέτει πώς, ὅταν ἀκόμα ἦτανε βρέφος, ἀποκαλύφτηκε τὸ λαμπρό του μέλλον, γιατὶ κατὰ τὶς πρῶτες μέρες τῆς γέννησής του φάνηκε νὰ τὸν σκεπάζη μιὰ θεϊκιὰ λάμψη μέσα στὴ κούνια του. Ὅσο δὲ τὸ παιδὶ μεγάλωνε, τόσο καὶ φανερώνονταν οἱ σωματικὲς καὶ ἠθικές του ἀρετές· γιατὶ ὁ Πυθαγόρας, καθὼς λέει ὁ Δικαίαρχος, προικίστηκε ἀπὸ τὴ φύση πλουσιοπάροχα, ὄντας μεγαλοπρεπὴς καὶ ὑψηλόφρονας κι᾽ εἶχε πολὺ χάρη κι᾽ ὀμορφιὰ ἡ ὁμιλία του καὶ ἡ συμπεριφορά του καὶ ὅλοι του οἱ τρόποι, καθὼς δὲ λέει ὁ Πορφύριος, ἦταν ὁ πιὸ ὄμορφος ἀπ᾽ ὅσους γεννήθηκαν στὸν κόσμο ὡς τότε κι᾽ ὁ πιὸ θεοπρεπής, στὶς συνήθειές του δὲ ἦτανε κοσμιώτατος καὶ ἡ συμπεριφορά του καὶ οἱ τρόποι του ἦταν γεμάτοι χάρη. Ὁ δὲ Ραδκέτερ λέει πὼς βρῆκε στὸ Μουσεῖο τῆς Νεάπολης ἕνα ὀρειχάλκινο κεφάλι, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχει

τὴ γνώμη ὅτι ἀπεικονίζει τὴν ἀληθινὴ μορφὴ τοῦ Πυθαγόρα, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι καμωμένο ἀπὸ τὸν Λύσιππο, ὁ ὁποῖος τὸ δούλεψε ἀπὸ ἕνα ὁμοίωμα ποὺ ἄφησε ὁ γυιὸς τοῦ Πυθαγόρα.

Ἀφοῦ δὲ πέθανε ὁ Μνήσαρχος, ὁ Πυθαγόρας, ποὺ εἶχε μεγάλο ζῆλο στὴ μόρφωση, μαθήτεψε κοντὰ στὸν Φερεκύδη ποὺ ἔμενε τότε στὴ Σάμο, ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, πῆγε καὶ παρακολούθησε τὰ μαθήματά του στὴ Λέσβο, κατὰ σύσταση τοῦ θείου του Ζωΐλου. Ὅταν δέ, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δασκάλου του, γύρισε στὴ Σάμο, πῆρε μαθήματα ἀπὸ τὸν Ἑρμοδάμαντα, τὸν ἀπόγονο τοῦ Κρεωφύλου, ὕστερα δὲ ἀπὸ τὸν Ἀβάριδα τὸν Ὑπερβόρειο καὶ ἀπὸ τὸν Ναζαράτο ἢ Ζαράτο, τὸν μάγο· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν ὑπερβολικὰ φιλομαθής, δὲν ἀρκέστηκε στὰ ὅσα ἔμαθε ἀπὸ τόσους σοφοὺς ἄντρες στὴ Σάμο. Γι' αὐτό, μιὰ νύχτα, καὶ σὲ ἡλικία 18 χρονῶ, ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ Σάμο κι' ἀφοῦ πέρασε στὴ Μίλητο, ἐξομολογήθηκε στὸν ἀκμάζοντα τότε σοφὸ Θαλῆ, τὸν πόθο ποὺ τὸν κάτεχε γιὰ νὰ δῆ μεγάλες πολιτεῖες καὶ νὰ γνωρίση τὴ σοφία τους. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μιλήσιος σοφὸς παίνεψε τὴ φιλομάθειά του, ἔφυγε κι' ἀπὸ κεῖ, καὶ πέρασε στὴ Σιδῶνα, ὅπου, ἔμεινε πολὺ καιρὸ καὶ διδάχτηκε τὶς ἱεροτελεστίες καὶ τὰ μυστήρια. Ἀπὸ τὴ Σιδῶνα πῆγε στὴν Αἴγυπτο, ὅπου παρακολούθησε τὸν Αἰγύπτιο ἀρχιπροφήτη Σώγχηδα καὶ τὸν Οἰνουφέα τὸν Ἡλιουπολίτη, ὁ ὁποῖος τὸν κατήχησε στὰ Αἰγυπτιακὰ μυστήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὕστερα μιμήθηκε τὰ συμβολικὰ καὶ τὰ ἀπόκρυφα [5].

Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Πολυκράτης, προβλέποντας τὸ λαμπρὸ μέλλον τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ ἔδωσε, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὴ Σάμο, συστατικὲς ἐπιστολὲς πρὸς τὸν Ἄμαση, ποὺ βασίλευε τότε στὴν Αἴγυπτο καὶ ὁ ὁποῖος τὸν ὑποδέχτηκε μὲ φιλοφρόνηση. Ἀφοῦ δὲ παρέμεινε στὴν Αἴγυπτο ἐπὶ 22 χρόνια, μετέβηκε ἀπὸ κεῖ στὴ χώρα τῶν Χαλδαίων γιὰ νὰ διδαχθῆ τὴν τέχνη τῶν μάγων· ἐκεῖ ὅμως πιάστηκε αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸν Καμβύση καὶ μεταφέρθηκε στὴ Βαβυλώνα ὅπου διέμεινε 12 χρόνια καὶ ἐκπαιδεύτηκε ἀπὸ τοὺς μάγους· ἐδῶ δέ, καθὼς λέγεται, ἔκανε παρέα μὲ τοὺς προφῆτες Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ καὶ ὠφελήθηκε πολὺ ἀπὸ τὶς γνώσεις τους· ἡ δὲ φήμη του ἔφτασε μέχρι τὶς πιὸ μακρυνὲς χῶρες τοῦ κόσμου.

Ὅταν πουλήθηκε ἀπὸ τὸν Καμβύση σὰν δοῦλος, ἐξαγοράστηκε κι' ἀπελευθερώθηκε, καθὼς ἱστοροῦνε μερικοί, ἀπὸ τὸν τύραννο τοῦ Κρότωνα, ὁ ὁποῖος ἔτυχε τότε νὰ βρίσκεται στὴ Βαβυλώνα, καθὼς δὲ λένε ἄλλοι, ἀπὸ ἕνα πλούσιο Κροτωνιάτη, τὸν Γίλλο. Κατόπιν ὁ Πυθαγόρας ἐπισκέφτηκε τὴν Περσία κι' ἀφοῦ ἔτσι συμπλήρωσε τὶς περιηγήσεις του, ἀποφάσισε νὰ ἐπιστρέψη στὴ Σάμο φορτωμένος μὲ γνώσεις καὶ ὄντας 56 ἢ 60 χρονῶ. Κατὰ τὴν ἐπι-

---

5. Πλουτάρχ.: Ἶσις καὶ Ὄσιρις. 10.

στροφή του, ἐπισκέφτηκε καὶ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ διδαχθῆ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα καὶ ὅπου λένε, ὅτι δημιούργησε μιὰ μουσικὴ σχολὴ τῆς ὁποίας ἡ μνήμη διατηρήθηκε γιὰ πολλοὺς αἰῶνες κατόπιν (κατὰ τὴν περιγραφὴ τῶν Ἀθηνῶν ποὺ ἔκαμε ἕνας ἀνώνυμος τὰ 1400, καὶ ἡ ὁποία διασώζεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Βιέννης, διαβάζονται τὰ ἑξῆς: «Ἐς γοῦν τὴν ἀκρόπολιν ἡμῶν εἰσερχομένων, εὑρίσκομεν ἓν μικρὸν διδασκαλεῖον, ὅπερ ὑπῆρχεν τῶν μουσικῶν, ὅπερ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος συνεστήσατο»). Ὕστερα πῆγε στὴ Σπάρτη γιὰ νὰ διδαχθῆ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου. Ἀφοῦ δὲ ἀναδείχτηκε δυὸ φορὲς ὀλυμπιονίκης, πῆγε στὴ Δῆλο ὅπου πρόσφερε θυσία στὸν Ἀπόλλωνα τὸν Γεννήτορα. Μετὰ πῆγε στὴ Κρήτη στοὺς μύστες τοῦ βουνοῦ Μόργου, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς Ἰδαίους Δαχτύλους· ἐκεῖ οἱ μύστες τοῦ ἔκαμαν καθαρμὸ μὲ ἀστροπελέκι (κεραυνία λίθος) ἀφοῦ ἔμεινε ἀπὸ τὴν αὐγὴ ξαπλωμένος δίπλα στὴ θάλασσα, τὴ νύχτα δὲ δίπλα στὸ ποτάμι στεφανώθηκε μὲ μαῦρα ἀρνίσια μαλλιά, καὶ ἔπειτα κατέβηκε μαζὺ μὲ τὸν Ἐπιμενίδη τὸν Μέγα στὸ Ἰδαῖο. Ἐκεῖ ἀφοῦ εἶδε τὸ θρόνο καὶ τὸν τάφο τοῦ Δία χάραξε ἀπάνω ἕνα ἐπίγραμμα ποὺ ἄρχιζε: «Ὧδε θανὼν κεῖται Ζᾶν, ὃν Δία κικλήσκουσιν». Στὸ τέλος δὲ ἀνάφερε κεῖνον ποὺ τὄγραψε: «Πυθαγόρας τῷ Διί»!!

Ἀφοῦ δὲ ὁ Πυθαγόρας ἐπέστρεψε στὴ Σάμο, ὠργάνωσε ἕνα σχολεῖο, ποὺ ἀποκλήθηκε «Πυθαγόρου Ἡμικύκλιον» καὶ ὅπου δίδασκε ὅσους ἔρχονταν νὰ τὸν ἀκούσουν· ἀλλὰ κι' ἔξω ἀπὸ τὴ πόλη, σὲ μιὰ ἀπομονωμένη θέση εἶχε ἕνα ἰδιαίτερο μέρος, κι' ἐκεῖ κατέφευγε καὶ ἀφιέρωνε τὸν ἑαυτό του στὶς ψηλές του μελέτες.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴ πολύχρονή του περιπλάνηση, δὲν παρέμεινε γιὰ πολὺ καιρὸ στὴ Σάμο, δυὸ δὲ λένε πὼς εἶναι οἱ αἰτίες τοῦ ἐκπατρισμοῦ του. Καὶ καθὼς μερικοὶ ἱστοροῦνε, οἱ φιλοσοφικὲς καὶ μαθηματικὲς θεωρίες τοῦ Πυθαγόρα, δὲν ἄρεσαν στὸν Ἀναξίμανδρο τὸ Μιλήσιο, ὁ ὁποῖος δημοσία τὸν κατηγόρησε γιὰ ταραξία καὶ ἄπιστο. Ὁ Πυθαγόρας ἀντέκρουσε μὲ εὐγλωττία τὶς κατηγορίες ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν κατόρθωσε νὰ πείση τοὺς ἐχθροὺς ποὺ τοῦ ξεσήκωσε ὁ Ἀναξίμανδρος, ἀναγκάστηκε νὰ φύγη ἀπὸ τὴ Σάμο, ἀφοῦ κρύφτηκε γι' ἀρκετὸ καιρό, ἄγρια καταδιωκόμενος[6]. Ἀκόμα δὲ καὶ σήμερα ὑπάρχει στὸ νότιο μέρος τοῦΚέρκη ἕνα σπήλαιο στὸ ὁποῖο δύσκολα μπορεῖς ν' ἀνεβῆς, καὶ τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς ντόπιους «Σ π ή λ α ι ο τ ο ῦ Π υ θ α γ ό ρ α», γιατὶ μιὰ ἀρχαία παράδοση ἀναφέρει πὼς ἐδῶ κρύφτηκε ὁ Πυθαγόρας ὅταν τὸν κυνηγοῦσαν.

Κατὰ τὴ γνώμη ὅμως, ποὺ μᾶς φαίνεται καὶ πιθανώτερη, ἄλλων ἱστορικῶν οἱ ὁποῖοι παίρνουν ὑπόψη τους, τὸ πόσο δύσκολα μποροῦνε νὰ συμβιβα-

---

6. Ράμσεϋ: Κύρου περιήγ. Τόμ. Β' 132.

στοῦν ἡ σοφία καὶ ἡ τυραννία, ὁ Πυθαγόρας, ὅταν ἐπέστρεψε στὴ Σάμο καὶ τὴ βρῆκε κάτω ἀπὸ τὸ τυραννικὸ καθεστὼς τοῦ Πολυκράτη, ἀποφάσισε ὁ ἴδιος νὰ ἐκπατρισθῆ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴ Σάμο, πῆγε στὸ Κρότωνα ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, γιατὶ ἕνας Κροτωνιάτης τὸν ἐλευθέρωσε στὴ Βαβυλώνα, τότε ποὺ ἦτανε δοῦλος, καὶ γιὰ νὰ διδάξη σ' ἐκείνη τὴ πόλη. Ἔχει δίκηο λοιπὸν ὁ Κικέρων ὅταν λέει πὼς ἡ μεγάλη Ἑλλάδα (δηλ. ἡ Ἑλλάδα τῶν ἀποικιῶν τῆς Ἰταλίας) χρωστάει τὸν πολιτισμό, τοὺς νόμους καὶ τὶς τέχνες της στὸν Πυθαγόρα.

Λένε δὲ πὼς τὴ μετάβαση τοῦ Πυθαγόρα στὴν Ἰταλία, τὴν εἶχε προφητέψει ἀπὸ παληά, ἡ περιβόητη Σαμία Σίβυλλα Φυτώ, ἡ ὁποία εἶχε πεῖ:

Ἐξ Ἰάδος χώρης ἥξει οοφὸς Ἰταλίδησιν

Ὅταν δὲ ἦρθε στὸν Κρότωνα, κατοίκησε στὸ σπίτι τοῦ πασίγνωστου ἀθλητῆ Μίλωνα· βασίλευε δὲ τότε στὴ Ρώμη ὁ Σέρβιος Τύλλιος καθὼς λέει ὁ Τίτος ὁ Λίβιος, ἢ ὁ Ταρκύνιος Σουπέρβος, καθὼς λένε ἄλλοι. Ἀφοῦ δὲ εἶναι ἔτσι, καταπέφτει ὁ ἰσχυρισμὸς ἐκείνων ποὺ ἐπιμένουν ὅτι ὁ Πυθαγόρας ὑπῆρξε δάσκαλος τοῦ Νουμᾶ [7] καὶ στερεώνεται ἡ γνώμη τοῦ Πλουτάρχου ποὺ λέει ὅτι ὅσοι τὸ ἰσχυρίζονται αὐτό, νομίσανε γιὰ σοφὸ Πυθαγόρα, ἕνα ἄλλο Πυθαγόρα ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ὁ ὁποῖος νίκησε στὸ στάδιο κατὰ τὴν 11η Ὀλυμπιάδα, στὸ τρίτο χρόνο τῆς ὁποίας ἀνέβηκε ὁ Νουμᾶς στὸ θρόνο [8].

Τότε δὲ στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα ὑπῆρχε μεγάλη διαφθορά, ἀλλὰ ὁ Πυθαγόρας ἀντὶς νὰ χτυπήση ἀμέσως γιὰ νὰ καταστείλη τὴν ἀκολασία, προσπάθησε μὲ τὸ παράδειγμά του καὶ μὲ τὶς προτροπές του νὰ συνετίση σιγὰ - σιγὰ τοὺς ἀνθρώπους· κατ' ἀρχὰς δὲ συμμορφώθηκε καὶ κεῖνος μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς ποὺ εἶχαν οἱ Κροτωνιάτες, ντύθηκε ὅπως ἐκεῖνοι, φόρεσε χρυσὸ στεφάνι στὸ κεφάλι κι' ἔβαλε στενὴ περισκελίδα. Ἐκμεταλλευόμενος δὲ τὴ φήμη ποὺ εἶχε ἀποχτήσει στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, καὶ τὴν καλοπιστία τῶν κατοίκων, θέλοντας δὲ συνάμα νὰ καταπλήξη τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς κάμη νὰ πηγαίνουν ν' ἀκοῦνε μὲ περισσότερο σεβασμὸ τὴ διδασκαλία του, διακήρυξε [9] πὼς τὴν πρώτη φορὰ γεννήθηκε μὲ τὄνομα Α ἰ θ α λ ί δ η ς κι' εἶχε πατέρα τὸν Ἑρμῆ καὶ μάνα μιὰ πόρνη ἀπὸ τὴ Σάμο· ὅταν δὲ ὁ οὐράνιος πατέρας του τοῦ εἶπε νὰ τοῦ γυρέψη ὅ,τι θέλει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀθανασία, αὐτὸς τοῦ ζήτησε τὸ χάρισμα νὰ θυμᾶται καὶ ζωντανὸς καὶ πεθαμένος, ὅλα, ὅσα θὰ

---

7. Ἀππιαν.: Ἐμφυλ. Β. 29 — Ὀβιδ. Μεταμορφ. ΙΕ' 60.
8. Πλούταρχ.: Βίος Νουμᾶ 3 — Κικέρων. Β. 15 — Τίτος Λίβιος βιβλ. 8ον σελ. 23.
9. Σχολ. Ἀπόλλων. Ροδίου: Ἀργον. Α'. 645.

συμβαίνουν. Μετὰ δὲ ἀπὸ τὸν Λιθαλίδη, γεννήθηκε σᾶν Ε ὔ φ ο ρ β ο ς, γυιὸς τοῦ Πανθόου καὶ ἀφοῦ πλήγωσε, κατὰ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, τὸν Πάτροκλο, σκοτώθηκε κι᾽ αὐτὸς ἀπὸ τὸ Μενέλαο· συμπλήρωνε δὲ πὼς στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, στὸ Ἄργος, γνώρισε τὴν ἀσπίδα του ποὺ ἤτανε πιὰ σαπισμένη, καὶ τὴν ὁποία τοῦ πῆρε, ὅταν σκοτώθηκε, ὁ Μενέλαος καὶ τὴν ἀφιέρωσε στὸ θεὸ ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Τροία. Ἔπειτα δὲ ἀπὸ τὸν Εὔφορβο, γεννήθηκε ὡς Ἑ ρ μ ό τ ι μ ο ς, ἔπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὸν ξαναγεννήθηκε μὲ τὄνομα Π ύ ρ ρ ο ς, ψαρᾶς ἀπὸ τὴ Δῆλο καὶ τελικὰ γεννήθηκε Π υ θ α γ ό ρ α ς. Γιὰ νὰ δώση δὲ στὰ λόγια του μεγαλύτερο κῦρος, κατασκεύασε ἕνα ὑπόγειο, κλείστηκε μέσα καὶ διέδωσε πὼς πέθανε· ἄφησε δὲ ἐντολὴ στὴ μάνα του νὰ καταγράφη σ᾽ ἕνα δελτίο κάθε τι ποὺ συμβαίνει στὴν πόλη κάθε μέρα.

Ἀφοῦ δὲ παράμεινε γιὰ κάμποσο καιρὸ στὸ ὑπόγειο, βγῆκε ἀπὸ μέσα ἀδυνατισμένος καὶ κοκκαλιάρης καὶ πῆγε στὴν ἀγορά, ἐκεῖ δὲ εἶπε στὸ λαὸ μὲ κάθε λεπτομέρεια ὅλα ὅσα συνέβηκαν στὴν πόλη κατὰ τὴν ἀπουσία του. Ἔλεγε δὲ πὼς ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἅδη, ὅπου εἶδε τὴ μὲν ψυχὴ τοῦ Ἡσιόδου νὰ εἶναι δεμένη σὲ μιὰ κολώνα καὶ νὰ σπαράζη, τὴ δὲ ψυχὴ τοῦ Ὁμήρου νὰ εἶναι κρεμασμένη ἀπὸ ἕνα δέντρο κι᾽ ὁλόγυρά της νὰ εἶναι φίδια, κι᾽ αὐτὰ γιατί:

Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ᾽ Ἡσίοδός τε
ὅσσα παρ᾽ ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστί,
κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν [10]

Ἴσως οἱ τέτοιου εἴδους ἐπινοήσεις νὰ καταγελαστοῦνε σᾶν ἀγυρτίες· ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔζησε ὁ Πυθαγόρας, κάτι τέτοια ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν ἠθῶν, καὶ ὅτι παρόμοια τερατολογήματα χρησιμοποιήσανε κι᾽ ὁ Μίνωας κι᾽ ὁ Λυκοῦργος καὶ πολλοὶ ἄλλοι νομοθέτες τῆς ἀρχαιότητας. Καὶ μ᾽ αὐτὰ τὰ τεχνάσματα ὁ Πυθαγόρας κέρδισε τὸ σεβασμὸ τῶν Κροτωνιατῶν καὶ τῶν γειτόνων τους· ἔτσι, ἄλλοι τὸν ἐπίστευαν ὡς Ἀπόλλωνα ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὰ Ὑπερβόρεα κι᾽ ἄλλοι τοῦ ἀποδίνανε θαυμαστὲς ἰδιότητες, ὅλοι δὲ ἀνεξαιρέτως τὸν τιμοῦσαν ὡς ἕνα «καλὸ δαίμονα» ποὺ ζοῦσε ἀνάμεσά τους. Κάποτε, ποὺ πήγαινε ἀπὸ τὴ Σύβαρη στὸ Κρότωνα κι᾽ ἀντάμωσε ψαράδες ποὺ εἶχανε ρίξει τὰ δίχτυα στὴ θάλασσα, τοὺς προεῖπε, καθὼς λέγει ὁ μῦθος, τὸν ἀριθμὸ τῶν ψαριῶν ποὺ θὰ ψάρευε ἡ καλάδα τους, κι᾽ ἐπαλήθεψε ὁ λόγος του! κι᾽ ὅταν, οἱ ψαράδες ποὺ βρήκανε μέσα στὰ δίχτυα ποὺ σύρανε, ὅσα ψάρια τοὺς προεῖπε ὁ Πυθαγόρας, τὰ ξανα-

10. Σέξτος Ἐμπειρικός: Κατὰ μαθημ. 8.

ρίξανε στὴ θάλασσα, ἀφοῦ γιὰ πολὺ ὥρα τὰ κράτησαν στὴ στεριά, ὅλα τους πάλι ζωντανέψανε! Ἄλλοτε πάλι γδύθηκε κι' ἔδειξε τὸ μερί του νὰ εἶναι χρυσό! [11]. Μιὰ φορὰ φώναξε ἕναν ἄσπρο ἀητὸ ποὺ πετοῦσε, κι' ἐκεῖνος ἦρθε κοντά του· τότε ὁ Πυθαγόρας τὸν ἔψησε πάνω στὴ φωτιά, ἀλλὰ ὁ ἀητὸς δὲν ἔχασε τὴ ζωή του! Μιὰ ἄλλη φορὰ διέταξε τὴν ἀρκούδα τῆς Δαυνίας, ἡ ὁποία ἔκανε μεγάλη ζημιὰ στὰ χωράφια, νὰ σηκωθῆ νὰ φύγη ἀπὸ κεῖ· ἡ ἀρκούδα ὑπάκουσε, κι' ἔγινε ἀπὸ τότε ἄφαντη! Ἀπαγόρεψε σ' ἕνα βόδι νὰ τρώη κουκιά! ἐκεῖνο πείστηκε καὶ οὔτε πλησίασε πιὰ τὰ κουκιά! Τὴν ἴδια μέρα τὸν εἶδαν καὶ τὸν ἄκουσαν νὰ μιλάη σὲ δυὸ πολιτεῖες ποὺ ἦταν μακρυὰ ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, δηλαδὴ στὸ Μεταπόντιο τῆς Ἰταλίας καὶ στὸ Ταυρομένιο τῆς Σικελίας!

Περνώντας κάποτε ἕνα ποταμό, τὸν Ἴμβρασο, καθὼς λέει ὁ Ἀπολλώνιος, τὸν Νέσσο δὲ κατὰ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιο καὶ κατὰ τὸν Πορφύριο, τὸν Καύκασο, χαιρετήθηκε, μπροστὰ σὲ πολλοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν ποταμὸ μὲ τὶς λέξεις: «Χ α ῖ ρ ε Π υ θ α γ ό ρ α»! Καὶ γιὰ νὰ τὰ ποῦμε μὲ λίγα λόγια, προέλεγε τοὺς σεισμούς, σταματοῦσε τὶς καταιγίδες, ἔδιωχνε τὶς ἀρρώστειες, γιάτρευε τοὺς ἀρρώστους!

Ἦν δέ τις ἐν κείνοισιν ἀνὴρ περιώσια εἰδώς,
ὅς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον
παντοίων τε μάλιστα σοφῶν ἐπιήρανος ἔργων·
ὁπότε γὰρ πάσεσιν ὀρέξαιτο πραπίδεσσι,
ῥεῖά γε τῶν ὄντων πάντοτε λεύσεσκεν ἕκαστα,
καί τε δέκ' ἀνθρώπων καὶ τ' εἴκοσιν αἰώνεσσι [12]

Ἕνεκα ὅλων αὐτῶν, ἡ παρουσία τοῦ Πυθαγόρα ἐπέδρασε σ' ὁλόκληρη τὴν Ἰταλία, καὶ ἀπ' ὅλες τὶς γύρω πολιτεῖες τρέχανε στὸ Κρότωνα γιὰ νὰ δοῦνε τὸν μεγάλο ἄνθρωπο καὶ νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὰ λεγόμενά του. Οἱ δὲ ἀρχόντοι, τὸ θεωροῦσαν γιὰ μεγάλη τους τιμή, νἄχουνε κοντά τους τὸν Πυθαγόρα καὶ νὰ κουβεντιάζουνε μαζύ του, γιὰ νὰ μαθαίνουν ἀπὸ αὐτὸν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ κυβερνοῦνε. Κι' ἐκεῖνοι ἀκόμα ποὺ ἁπλῶς τὸν βλέπανε, τὸ γράφανε στοὺς δικούς τους, σάμπως νὰ τοὺς ἔτυχε κάτι τὸ μεγάλο: «Τοσοῦτον τοὺς ἄλλους εὐδοξίᾳ ὑπερέβαλεν, ὥστε καὶ τοὺς νεωτέρους ἅπαντας ἐπιθυμεῖν μαθητὰς αὐτοῦ γενέσθαι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἥδιον ὁρᾶν τοὺς παῖδας τοὺς αὑτῶν ἐκείνῳ συγγιγνωμένους ἢ τῶν οἰκείων ἐπιμελουμένους καὶ τούτοις οὐχ' οἷόν τ' ἀπιστεῖν», λέγει ὁ Ἰσοκράτης. Τόσο δὲ μεγάλη φήμη ἀπόχτησε ὁ Πυθαγόρας, ὥστε τὸ σπίτι του τὸ λέγανε «Δ ή μ η τ ρ ο ς

---

11. Πλουτάρχ.: Βίος Νουμᾶ 8 — Ὠριγένης κατὰ Κέλσ. Δ. 23.
12. Ἐμπεδοκλῆς στὸ Πορφ. (Βίος Πυθαγ. 30).

ί ε ρ ό ν», τὸ δρόμο δὲ στὸν ὁποῖο δίδασκε, τὸν ὀνόμασαν «Μ ο υ σ ε ῖ ο ν»[13].

Πολὺ γρήγορα μαζεύτηκαν ὁλόγυρά του πολλοὶ μαθητές, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἀργότερα διασκορπίστηκαν σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Εὐρώπη, τὴ φωτίσανε μὲ τὸ φῶς τῆς σοφίας τοῦ Πυθαγόρα. Ἔτσι δὲ συγκροτήθηκε ὁ «Π υ θ α γ ό ρ ε ι ο ς Δ ε σ μ ὸ ς» ἢ ἡ «Π υ θ α γ ο ρ ε ί α Α ἵ ρ ε σ ι ς», τὴν ὁποία ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἀποκάλεσε «Ὄ ρ γ ι α», ἄλλοι δὲ τὴν εἶπανε «Σ χ ο λ ὴ ν» ἢ «Κ ο ι ν ω ν ί α ν». Ἡ δὲ «Λῖρεσις» περιλάμβανε κατὰ μὲν τὸν Ἰουστῖνο, τριακόσιους μαθητές, οἱ ὁποῖοι συνδέονταν μεταξύ τους μὲ ὅρκο, κατὰ δὲ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιο, ἑξακόσιους. Τέλος, σύμφωνα μὲ τὸν Διόδωρο τὸ Σικελιώτη, ἡ Λῖρεση αὐτὴ εἶχε μαθητὲς καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ μεσημβρινὴ Ἰταλία, στὴν κυρίως Ἑλλάδα, στὰ Ἑλληνικὰ νησιά, ἀκόμα στὴν Κυρήνη καὶ στὴν Καρχηδόνα.

Ὁ Πυθαγόρας ἐξασκοῦσε τεράστια ἐπιρροὴ πάνω στοὺς μαθητές του κι' ἦταν ἀρκετὸ νὰ πῇ μόνο κάτι γιὰ νὰ πεισθοῦνε κεῖνοι ἀμέσως γιὰ τὸ λόγο ὅτι: «α ὐ τ ὸ ς ἔ φ α». Γι' αὐτό, ὅταν κάποτε «π ε λ ά ρ γ η σ ε», δηλαδὴ παρατήρησε δημοσία ἕνα μαθητῆ του, τοῦ προξένησε τόσο μεγάλη θλίψη, ὥστε ὁ δύστυχος ἐκεῖνος αὐτοκτόνησε, γιατὶ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ ζήσῃ ὕστερα ἀπὸ τὴν προσβολὴ ποὺ τοῦ ἔγινε· ἀπὸ τότε ὁ Πυθαγόρας δὲν παρατήρησε δημοσία κανέναν[14].

Ἀλλὰ κεῖνο ποὺ κυρίως συντέλεσε στὸ ν' ἀποχτήσει τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὑπόληψη ὁλονῶν, ἦταν ἡ ἀρετή του. Βλέποντας τὴν κατάχρηση ποὺ γινόντανε στὸν τίτλο τοῦ σοφοῦ, ὠνόμασε τὸν ἑαυτό του «φ ι λ ό σ ο φ ο» κι' ἔλεγε ὅτι ἡ ἀληθινὴ σοφία εἶναι κάτι ποὺ ταιριάζει στὸ Θεό, ὁ δὲ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀποκληθῇ μονάχα φίλος τῆς σοφίας.

Ἔτσι περιόρισε σὲ βαθμὸ ἀξιοθαύμαστο τὰ παραλυμένα ἤθη τῶν Ἰταλῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Κροτωνιατῶν, κοντὰ στοὺς ὁποίους ζοῦσε τὸν περισσότερο χρόνο καὶ ἐξουδετέρωσε τὰ τσακώματά τους καὶ τὰ πάθη ποὺ τοὺς μαστίζανε. Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἰάμβλιχος: «ἀνεῖλεν ἄρδην, στάσιν καὶ διχοφωνίαν καὶ ἁπλῶς ἑτεροφροσύνην οὐ μόνον ἀπὸ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν μέχρι πολλῶν, ὡς ἱστορεῖται, γενεῶν, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλου ἀπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ πόλεων πασῶν κατά τε ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας»[15]. Καὶ πραγματικά, ἐνῶ βρῆκε τοὺς κατοίκους ξεδομένους στὴν πολυτέλεια καὶ στὶς τρυφές, κατόρθωσε νὰ τοὺς σωφρονίσῃ, μὲ τὸ νὰ παινεύῃ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ ὑποδείχνῃ τὴν ὁμορφιά της καὶ τὰ καλὰ ποὺ τὴν ἀκολουθοῦνε, καὶ μὲ τὸ

---

13. Φαβωρῖνος στὸ Διογ. Λαέρτ. (Βίος Πυθαγ.) Πλάτ. Λημ. Β. Ι. 16.

14. Σουΐδας: λ. Πελαγρᾶν.

15. Ἰαμβλιχ.: β. Πυθαγ. **4.**

νὰ παρουσιάζῃ στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων τὸ αἶσχος τῆς ἀσωτίας, νὰ τοὺς ὑπενθυμίζῃ δὲ καὶ ὅλους ἐκείνους τοὺς λαοὺς οἱ ὁποῖοι καταστράφηκαν ἀπὸ τὴν ἀσωτία. Διδάσκοντας δὲ στὶς γυναῖκες τὶς ἀρετὲς τοῦ φύλου τους, στοὺς παντρεμένους τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν ἐπιείκεια, στοὺς νέους τὸ σεβασμὸ πρὸς τοὺς γέρους καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὶς ἐπιστῆμες, μετάλλαξε τὰ ἤθη τῶν Κροτωνιατῶν, καὶ κατέστησε τὴν πόλη τους ἀγνώριστη. Κι' ὅταν κάποτε, σὲ πόλεμο ποὺ ξέσπασε ἀνάμεσα στοὺς Λοκροὺς καὶ στοὺς Κροτωνιάτες νικήθηκαν οἱ τελευταῖοι κι' ἤτανε γι' αὐτὸ στενοχωρημένοι, ὁ Πυθαγόρας μὲ τὰ συνετά του λόγια κατάφερε νὰ τοὺς ἐνθουσιάσῃ τόσο πολύ, ὥστε οἱ μὲν γυναῖκες τρέξανε κλαίγοντας στὸ ναὸ τῆς Ἥρας καὶ καταθέσανε ἐκεῖ τὰ κοσμήματά τους ὑπὲρ τῆς πατρίδας, οἱ δὲ ἄνδρες ξαναβρήκανε τὸ θάρρος τους καὶ νίκησαν τοὺς Λοκρούς, ἀκολουθώντας δὲ τὶς συμβουλὲς τοῦ σοφοῦ ἄντρα ἀναδείξανε τὴν πόλη τους δυνατὴ καὶ ἀκμαία [16].

Ὁ Πυθαγόρας παντρεύτηκε τὴ Θεανὼ τὴν κόρη τοῦ Πυθάνακτα, ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, τοῦ Βροντίνου τοῦ Κροτωνιάτη, γυναίκα ἐξαιρετικὰ ἐνάρετη καὶ μορφωμένη [17] κι' ἀπόχτησε ἀπὸ αὐτὴν πολλὰ παιδιά, ὅπως τὸν Μ ν ή σ α ρ χ ο, γιὰ τὸν ὁποῖο λένε μερικοὶ πὼς πέθανε νέος, ἄλλοι δὲ λένε πὼς διαδέχτηκε τὸν πατέρα του στὴ διδασκαλία, καὶ τὸν Ἀ ρ ί μ ν η σ τ ο καὶ τὸν Μ ά μ ε ρ κ ο καὶ τὸν Τ η λ α ύ γ η καὶ τὴ Δ α μ ὼ καὶ τὴν Μ υ ί α· σ' αὐτὰ ὁ Σουΐδας προσθέτει κι' ἄλλο ἕνα γυιό, τὸν Δ ά μ ω ν α, ὁ δὲ Φώτιος, ἄλλη μιὰ κόρη, τὴν Α ἰ σ ά ρ α. Πόσο δὲ μεριμνήσανε γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν τους ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ Θεανώ, ἀποδείχνεται ἀπὸ τὸν ἐνάρετο βίο ποὺ ζήσανε, ἀπὸ τὴ μόρφωση ποὺ εἶχανε καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη τιμή, τὴν ὁποία τοὺς εἶχε ὅλος ὁ κόσμος.

Παραμένει ἄγνωστο ἂν ὁ Πυθαγόρας συνέγραψε κάτι· ἂν δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος βεβαιώνει κατηγορηματικὰ πὼς δὲν ἔγραψε τίποτα [18], ὡστόσο, ἀποδόθηκαν σ' αὐτὸν μέχρι 11 συγγράμματα. Ὁ Ἡράκλειτος, καθὼς λέει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἀναφέρει ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἔγραψε 3 ἔργα: Π α ι δ ε υ τ ι κ ό, Π ο λ ι τ ι κ ὸ καὶ Φ υ σ ι κ ό [19]. Ὁ Ἡρακλείδης ἐπίσης ἀποδίνει σ' αὐτὸν τὰ ἔργα: «Π ε ρ ὶ τ ο ῦ ὅ λ ο υ», «Ἱ ε ρ ὸ ν Λ ό γ ο ν», «Π ε ρ ὶ ψ υ χ ῆ ς», «Π ε ρ ὶ ε ὐ σ ε β ε ί α ς», «Μ υ σ τ ι κ ὸ ν Λ ό γ ο ν» καὶ ἄλλα. Ὁ δὲ Πλίνιος τὰ ἔργα: «Π ε ρ ὶ Ἐ ν ε ρ γ ε ι ῶ ν κ α ὶ Ἰ δ ι ό τ η τ ο ς τ ῶ ν φ υ τ ῶ ν», περὶ «Μ α γ ι κ ῶ ν φ υ-

---

16. Ἰουστίνου: Ἱστορ. Κ. 4.
17. Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. Α. 17 Δ 52. Στοβ. Γαμ. Παραγ. Β. 78—81.
18. Πλουτάρχ.: Περὶ Τύχ. Ἀλεξ. 6 — Πορφ. βίος Πυθ. 54.
19. Ἡρακλείτ. στὸ Διογ. Λαέρτ. (β. Πυθ. Α 5).

τ ῶ ν», περὶ «Κ ρ ά μ β η ς», περὶ «Β ο λ β ῶ ν» καὶ περὶ «Σ κ ί λ λ η ς» [20]. Ὁ δὲ Τζέτζης λέει ὅτι ὁ Πυθαγόρας:

οὐ μόνον προεγίνωσκε καλῶς αὐτὸς τὰ πάντα,
ἀλλά γε καὶ τοῖς χρήζουσι τὰ μέλλοντα γινώσκειν
προγνωστικὰ κατέλειψε διάφορα βιβλία

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω συγγράμματα ποὺ ἀποδόθηκαν στὸν Πυθαγόρα, ἀναφέρονται καὶ τρεῖς ἐπιστολές του, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μιὰ πρὸς τὸν Ἀναξιμένη, ἡ ἄλλη πρὸς τὸν τύραννο Ἱέρωνα, κι' ἡ τρίτη πρὸς τὸν Τηλαύγη, τὸ γυιό του. Μαζὶ δὲ μ' αὐτὰ καὶ τὰ «Χ ρ υ σ ᾶ ἔ π η», τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ ὁ Χρύσιππος τὰ λέει γνήσια ποιήματα τοῦ Πυθαγόρα, ὅμως ἀπὸ πολλοὺς ἀποδίδονται στὸν Φιλόλαο.

Ὅπως γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Πυθαγόρα ὑπάρχουν διαφορετικὲς γνῶμες, ἔτσι ἔχουν γραφεῖ πολλὰ καὶ διάφορα γιὰ τὴν ἡλικία του, γιὰ τὸν τόπο ὅπου πέθανε καὶ γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀπεβίωσε· μερικοὶ εἶπανε πὼς ἔζησε 80 χρόνια, ἄλλοι εἶπανε 94, ἄλλοι 99, ἄλλοι 100, ἄλλοι 104 κι' ἄλλοι 117, καὶ ὅτι πέθανε στὸ Κρότωνα ἢ στὸ Μεταπόντιο, τὸ τέταρτο, καθὼς λέει ὁ Εὐσέβιος, ἔτος τῆς 70ῆς Ὀλυμπιάδας, δηλ. τὸ 497 π.Χ. Περὶ τοῦ τρόπου δὲ μὲ τὸν ὁποῖο ἀπεβίωσε, ὁ μὲν Δικαίαρχος ἱστορεῖ, καθὼς λέει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅτι ὁ Πυθαγόρας κλείστηκε μέσα στὸ τέμενος τῶν Μουσῶν στὸ Μεταπόντιο, κι' ἀφοῦ παρέμεινε ἐκεῖ νηστικὸς ἐπὶ 40 μέρες, πέθανε ἀπὸ τὴν πεῖνα [21]. Ὁ δὲ Ἕρμιππος γράφει ὅτι, τότε ποὺ πολεμούσανε οἱ Ἀκραγαντῖνοι μὲ τοὺς Συρακουσίους, βγῆκε κι' ὁ Πυθαγόρας καὶ πῆρε θέση πρὸ τῶν Ἀκραγαντίνων· ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑποχώρηση ποὺ ἔκαμαν οἱ Συρακούσιοι, ὁ Πυθαγόρας μὲ λίγους μαθητές του βρέθηκε μπροστὰ σ' ἕνα χωράφι κατάφυτο ἀπὸ κουκιά, ἐκεῖ δὲ καὶ σκοτώθηκε, γιατὶ δὲν θέλησε νὰ πατήση τὰ κουκιὰ καὶ νὰ ξεφύγη ἀπὸ τοὺς Ἀκραγαντίνους. Αὐτὰ δὲ τὰ βεβαιώνει καὶ τὸ ἐπίγραμμα:

«Αἴ! αἴ! Πυθαγόρης τὶ τόσον κυάμους ἐσεβάσθη
καὶ θάνε φοιτηταῖς ἄμμ γα τοῖς ἰδίοις;
χωρίον ἦν κυάμων, ἵνα μὴ τούτοις δὲ πατήσῃ
ἐξ Ἀκραγαντίνων κἄτθαν ἐνί τριόδῳ[22]

Ὁ Πλούταρχος γράφει ὅτι, ἐνῶ μιὰ μέρα ὁ Πυθαγόρας καθόντανε στὸ σπίτι τοῦ ἀθλητῆ Μίλωνα, ἤρθανε οἱ Κροτωνιάτες, παρακινούμενοι ἀπὸ κἄ-

---

20. Πλίν. Ἱστ. Ἐθν. κεφ. 19 σ. 30 Κεφ. 20, σ. 35, Κεφ. 24, σελ. 17–19, Κεφ. 25 σελ. 2.

21. Δικαίαρχος: στὸ Διογ. Λαέρτιο (βίος Πυθαγ. Β. 3).

22. Ἕρμιππος: στὸ Διογ. Λαέρτ. (Βίος Πυθαγ. Β. 3).

ποιους ἐχθρούς του, καὶ θάλανε φωτιὰ στὸ σπίτι, ἔτσι δὲ τότε κάηκε κι᾽ ἐκεῖνος καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητές του [23]. Ἄλλοι δὲ λένε πὼς γλύτωσε ἀπὸ τὴ φωτιά, κι᾽ ἐνῶ βρέθηκε μπρὸς σ᾽ ἕνα μέρος γεμάτο ἀπὸ κουκιές, δὲ θέλησε δὲ νὰ περάση γιὰ νὰ μὴ πατήση τὰ κουκιά, ἀλλὰ στάθηκε ἐκεῖ καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς [24]. Ὁ δὲ Τζέτζης, ἱστορώντας τὰ σχετικὰ μὲ τὸ τέλος τοῦ Πυθαγόρα λέει ὅτι:

«...Εἰς Ἰαλίαν ἀπελθών, ἐδίδασκεν ἐκεῖσε·
εἶτα κακείνοις μισηθείς, φρυγάνοις πυρπολεῖται
ἐν πόλει μὲν τῇ Κρότωνι, Μίλωνος δὲ οἰκίᾳ,
τοῦ παλαιστοῦ τοῦ Μίλωνος, τοῦ πᾶσι θρυλλουμένου,
σὺν μαθηταῖς δὲ τοῖς αὐτοῦ πολλοῖς συμπυρπολεῖται·
οὕτω τινὲς μὲν λέγουσιν αὐτὸν πυρποληθῆναι,
ἄλλοι τινὲς δὲ λέγουσιν ὡς ἐκ πυρᾶς ἡρπάγη,
τῶν θερμοτέρων μαθητῶν αὐτὸν ἁφαρπαξάντων·
ἢ καὶ στοωννύντων ἑαυτοὺς εἰς πῦρ γεφύρας δίκην
καὶ δι᾽ αὐτῶν ἐκείνου δὲ τὸ πῦρ ἐκπεφευγότος·
οὕτω τὸ πῦρ, ὡς λέγουσιν, ἐκπεφευγὼς τὸ τότε,
φυγήν τε πρὸς Μετάποντον, Μουσῶν ἐν τῷ τεμένει,
ἐκεῖτε συγκρυπτόμενος, ἄρτον φαγεῖν οὐκ ἔχων,
ἐφ᾽ ὅλαις τεσσαράκοντα ἡμέραις λιμῷ θνήσκει
ἐτῶν ὑπάρχων ἑκατόν, πλὴν ἔτους ἑνὸς μόνου»

Καθὼς οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νεώτερους συγγραφεῖς πιστεύουν, ὁ Πυθαγόρας πῆγε στὴ Καυλωνία, ὅπου ὅμως οἱ πολῖτες, ἀπὸ μῖσος πρὸς αὐτόν, τοῦ κλείσανε τὶς πόρτες τῆς πολιτείας τους. Ἐκεῖνος δὲ ἀφοῦ καταδιώχτηκε πάρα πολὺ κατέφυγε στὸ Μεταπόντιο, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 507 π.Χ. σὲ ἡλικία 80 περίπου χρονῶ. Τὸ σπίτι στὸ ὁποῖο ἀπεβίωσε καὶ ἡ ἕδρα ἀπὸ τὴν ὁποία συνήθως δίδασκε, σωζόντανε μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Κικέρωνα καὶ τὰ δείχνανε στοὺς ξένους ποὺ πήγαιναν στὸ Μεταπόντιο [25].

Ἂς μιλήσουμε τώρα καὶ γιὰ τὴν Αἵρεσή του, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἐπίσης καὶ Ἰταλική, ἀπὸ τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο συγκροτήθηκε. Ὁ κανονισμὸς τῆς Σχολῆς τοῦ Πυθαγόρα περιλάμβανε ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ ὅλες τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρὸς τὴ φύση καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους του, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ εἴσοδος ἑνὸς μέλους στὴ Σχολὴ γινότανε μὲ ὁρισμένους τύπους καὶ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ δοκιμασία στὴν ὁποία θὰ τὸν ὑποβάλανε. Ὅταν ἕνας ἤθελε νὰ προστεθῇ στοὺς «ἑ τ α ί ρ ο υ ς» τότε ὁ ἴδιος ὁ Πυθαγόρας

---

23. Πλούταρχ.: περὶ δαιμον. τοῦ Σωκράτη 18.
24. Διοδ. Σικελ. I, 8. Ἰάμβλιχ.: Βίος Πυθαγ. 35.
25. Βαλερ. Μαξιμ. Η΄ 7. 2. Ἰουστίν. Κ 4. Κικέρων 5. 2.

ἐξερευνοῦσε πρῶτα τὸ χαρακτῆρα, τὶς συνήθειες, τὰ αἰσθήματα, τὰ λόγια, τὰ ἔργα καὶ γενικὰ τὸ βίο του, κι᾽ ἂν τὸν εὕρισκε ἄμεμπτο, τὸν δεχότανε σὰν μαθητῆ του. Τότε ὁ μαθητὴς αὐτὸς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ παραδώση στοὺς οἰκονόμους τῆς ἑταιρίας, ὅλα ὅσα εἶχε, «δ ι ό τ ι κ ο ι ν ὰ τ ὰ φ ί λ ω ν» [26]. Ἡ δοκιμασία τοῦ καινούργιου μαθητῆ διαρκοῦσε πολὺ καιρό. Τρία ὁλόκληρα χρόνια δὲν εἶχε οὔτε ψῆφο οὔτε περίθαλψη· μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτά, ἔμενε ἄλλα πέντε χρόνια καταδικασμένος σὲ σιωπή, γι᾽ αὐτὸ καὶ λεγόταν «Ἀ κ ο υ σ τ ι κ ό ς». Ἔτσι γυμναζότανε γιὰ νὰ καταδαμάζη τὴν ἀνθρώπινη πολυπραγμοσύνη καί, μὴν ἔχοντας τὶς φροντίδες τῆς ζωῆς νὰ μπορῆ ν᾽ ἀπασχολῆται μονάχα μὲ τὰ θεϊκά, γιατὶ εἶχανε τὴ γνώμη πὼς πρὶν νὰ περάσουν τὰ 5 χρόνια δὲν μποροῦσε ν᾽ ἀφομοιώση τὴ σοφία. Ἀπὸ αὐτὸ δὲ βγῆκε καὶ ἡ παροιμία ποὺ ἔλεγε: «Σιωπηλότερος ἔσομαι καὶ τῶν Πυθαγόρα τελεσθέντων». Σ᾽ ὅλο δὲ αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας, ὁ δόκιμος δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ σταθῆ ἀπέναντι τοῦ Πυθαγόρα, καὶ μιὰ κουρτίνα χώριζε τὸ δόκιμο ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Ἂν ὕστερα ἀπὸ τὴ πεντάχρονη δοκιμασία ὁ μαθητὴς κρινόταν ἀπαράδεχτος, τὸν διώχνανε, τοῦ ἐπέστρεφαν τὴν περιουσία ποὺ κατέθεσε, κι᾽ ἄνοιγαν γι᾽ αὐτὸν ἕνα τάφο μέσα στὸ σπίτι, κι᾽ αὐτὸ σήμαινε πὼς διακόπτεται κάθε σχέση μεταξὺ τοῦ διωγμένου καὶ τῶν ἑταίρων. Ἡ ἴδια ποινὴ ἐπιβαλλόταν καὶ σὲ κείνους ποὺ φανερώνανε τὰ μυστικὰ τῆς ἑταιρίας, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ μονάχα ἕνας, ὁ Ἵππαρχος, ἔγινε προδότης. Ὅταν ὅμως, μετὰ τὴ πεντάχρονη δοκιμασία, ὁ μαθητὴς κρινόταν ἄξιος, τότε γινόταν ἴσος μὲ τοὺς ἑταίρους, οἱ ὁποῖοι ἦτανε χωρισμένοι σὲ «Μ α θ η μ α τ ι κ ο ύ ς» καὶ σὲ «Φ υ σ ι κ ο ύ ς» ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, σὲ «Σ ε β α σ τ ι κ ο ύ ς», σὲ «Π ο λ ι τ ι κ ο ύ ς» καὶ σὲ «Μ α θ η μ α τ ι κ ο ύ ς».

Οἱ Πυθαγόρειοι, συγκεντρωμένοι σ᾽ ἕνα κτίριο, ζούσανε κοινὴ ζωὴ κι᾽ ἦτανε μοιρασμένοι σὲ ὁμάδες· κι᾽ ἄλλοι μὲν ἦταν ἀπασχολημένοι μὲ τὴ γεωμετρία καὶ τὴν ἀστρονομία, (πρῶτος δὲ ὁ Πυθαγόρας ἀνακάλυψε τὸ ἄστρο τῆς Ἀφροδίτης καὶ τ᾽ ὠνόμασε Ἔσπερο καὶ Φωσφόρο), ἄλλοι δὲ ἐξασκούντανε στὶς ἄλλες ἐπιστῆμες, κεῖνοι δὲ ποὺ φροντίζανε γιὰ τὸ νοικοκυριὸ τῆς ἑταιρίας λέγονταν «Ο ἰ κ ο ν ό μ ο ι» ἢ «Π ο λ ι τ ι κ ο ί». Δὲν φορούσανε ροῦχα ἀπὸ χοντρὸ λινὸ ὕφασμα, καθὼς οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἀλλὰ ἀπὸ ἄσπρο μπαμπακερὸ ὕφασμα τῆς Αἰγύπτου, κι᾽ αὐτὸ εἶχε κάτι τὸ μεγαλόπρεπο· καὶ τὴν πορφύρα τους δὲν τὴ χρησιμοποιούσανε μονάχα γιὰ φόρεμα, ἀλλὰ σκεπάζανε μ᾽ αὐτὴν καὶ τὰ κρεβάτια τους, κι᾽ ὅταν πέθαιναν, τοὺς τυλίγανε μέσα σ᾽ αὐτήν. Σ᾽ αὐτὸ δηλαδή, ἀκολουθοῦσαν τὸ παράδειγμα τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου, καὶ κείνων ποὺ παίρνανε μέρος στὰ Ὀρφικὰ μυστήρια. Αὐτὸ δὲ

26. Ζηνοβ. παροιμ. Α. 79.

πῆρε σὰν ἀφορμὴ ὁ Ἡρόδοτος καὶ παρομοίασε τὴν Αἵρεση τῶν Πυθαγορείων μὲ τὰ μυστήρια, καὶ τὴν ὠνόμασε «Ὄ ρ γ ι α».

Τὸ πρωῒ ξυπνώντας οἱ ἑταῖροι, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ σκεφτοῦνε τί ἔπρεπε νὰ κάμουν τὴν ἡμέρα ποὺ ἄρχιζε:

«Πρῶτον μὲν ἐξ ὕπνοιο μελίφρονος ἐξυπανιστὰς
εὖ μᾶλα ποιπνεύειν ὅσ' ἐν' ἤματι ἔργα τελέσεις»

Μένοντας δὲ ἀκόμα στὸ κρεββάτι, ἀναπολούσανε τὶς πράξεις ποὺ κάμανε ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδυ τῆς χθεσινῆς ἡμέρας, μετὰ δὲ ἀπὸ τὴ χθεσινή, τῆς προχθεσινῆς, κι' ἔτσι ἐξασκούσανε τὸ μυαλό τους, φέρνοντας ξανὰ καὶ μὲ λεπτομέρειες, στὴ μνήμη τους, τὶς πρὶν ἀπὸ τρεῖς καὶ τέσσερες ἡμέρες, πράξεις τους. Ἀφοῦ δὲ σηκώνονταν ἀπὸ τὸ κρεββάτι, πήγαιναν μονάχοι τους μέσα στὰ ἄλση κι' ἐκεῖ παίζανε γλυκὰ τὴ λύρα τους, καὶ γιὰ νὰ καθαρίση τὸ μυαλό τους ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ὕπνου, καὶ γιὰ νὰ προετοιμαστοῦν, συνδέοντας τὶς ἀναμνήσεις τους, μὲ τοὺς κόπους τῆς μέρας ποὺ ἄρχιζε. Παίζανε δὲ τὴ λύρα τους μέχρι τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου, τὴν ὁποία χαιρετούσανε, γονατίζοντας μπροστὰ στὸ φωτεινὸ ἀστέρι. Ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀτομικό τους περίπατο στὸ ἄλσος, οἱ σύντροφοι συναθροίζονταν καὶ ξοδεύανε τὶς πρῶτες ὧρες τῆς ἡμέρας στὴν ὁμαδικὴ διδασκαλία, συζητοῦντες γιὰ τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὴν ἠθική, προβάλλοντες μεταξύ τους ζητήματα γιὰ λύση, τέλος δὲ οἱ σοφώτεροι διδάσκανε στοὺς λιγώτερο σοφούς, τὶς πρῶτες θεωρίες τῆς ἀνώτερης μόρφωσης.

Οἱ Πυθαγορικοὶ ἐπιζητοῦσαν πιὸ πολὺ τὴν ἑνότητα τῶν νόμων παρὰ τῆς ὕλης· ἔτσι, ἀντὶς ν' ἀπασχολοῦνται μὲ τὴν ἔρευνα τῶν φαινομένων, ἀποβλέπανε μονάχα στὶς μεταβολὲς αὐτῶν. Δηλαδή, ἂν τὰ φαινόμενα γίνονται καὶ ξαναγίνονται διαρκῶς, χωρὶς νὰ χάνουν τίποτα ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους, ὅμως οἱ σχέσεις ποὺ τὰ καθορίζουν ἢ ποὺ βρίσκονται μέσα στὰ φαινόμενα, εἶναι αἰώνιες, ἀμετάβλητες καὶ ξεκαθαρισμένες. Σὰν καθοριστικοὺς δὲ παράγοντες στὶς σχέσεις τῶν φυσικῶν φαινομένων πρὸς τὰ φαινόμενα αὐτὰ κατὰ κάποιο τρόπο ἀφηρημένο, οἱ πυθαγορικοὶ πιστεύανε τοὺς ἀριθμούς, γιατὶ αὐτοὶ μονάχα ἐκφράζουν κάτι τὸ σταθερὸ καὶ διευκρινίζουν τὰ ὑπόλοιπα πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα καὶ μόνο ὑπάρχουν. Γιὰ τὸν λόγο δὲ αὐτὸν οἱ ἀριθμοὶ εἶχανε τόσο μεγάλη ἀξία γιὰ τοὺς Πυθαγορικούς, ὥστε ὁ πιὸ μεγάλος ὅρκος τοῦ Πυθαγόρα ἦταν: «Μ ὰ τ ὸ ν ἀ ρ ι θ μ ὸ τ έ σ σ ε ρ α». Τὴν «Τ ε τ ρ α κ τ ύ» δὲ τὴν εἶχαν γιὰ κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ οἱ μαθητές του:

«Οὐ μὰ τὸν ἀμετέρῃ γενεῇ παραδόντα τετρακτύν,
παγὰν ἀεννάου φύσεως, ῥίζωμά τ' ἔχουσαν»

Ἀποδίδανε δὲ στὸν ἀριθμὸ τέσσερα μεγάλη τιμή, εἴτε γιὰ τὰ τέσσερα στοιχεῖα [27], εἴτε γιὰ τὶς τέσσερες φάσεις τῆς σελήνης [28], εἴτε γιατὶ οἱ πρῶτοι τέσσερες ἀριθμοί, ἕνα, δύο, τρία καὶ τέσσερα δίνουν, σὰν προστεθοῦν, τ ὸ δ έ κ α, ποὺ εἶναι ὁ πιὸ τέλειος ἀριθμός [29], καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατεβαίνουμε ἀμέσως στὴ μονάδα, τὴν ὁποία ὁ Πυθαγόρας ἔλεγε καὶ ὑ π ε ρ ι ο ν ί δ α, ἐπειδὴ εἶναι παραπάνω ἀπὸ ὅλα τ' ἄλλα [30]. Ἀποδῶ πῆρε ἀφορμὴ ὁ Νικόμαχος ὁ Γερασηνὸς κι' ἔγραψε τὰ «Ἀ ρ ι θ μ η τ ι κ ὰ Θ ε ο λ ο γ ο ύ μ ε ν α» σὲ 10 βιβλία. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἔργο ἄσκοπων συλλογισμῶν ὅπου μὲ τὴν πρόστεση, τὴν ἀφαίρεση καὶ μὲ κάθε λογῆς ἀνακάτωμα τῶν ἀριθμῶν, ἀγωνίζεται ὁ συγγραφέας νὰ τοὺς μεταμορφώση σὲ θεοὺς καὶ σὲ θεῖσες! [31].

Σὰν ἀρχὴ λοιπὸν γιὰ τὰ πάντα, οἱ Πυθαγορικοὶ εἶχαν τὴ μ ο ν ά δ α. Ἀπὸ τὴ μονάδα λέγανε πὼς βγῆκε ἡ ἀόριστη δ υ ά δ α. Ἀπὸ τὴ μονάδα καὶ τὴν ἀόριστη δυάδα, βγῆκαν οἱ ἀ ρ ι θ μ ο ί. Ἀπὸ τοὺς ἀριθμούς, τὰ σ η μ ε ῖ α. Ἀπὸ αὐτὰ βγῆκαν οἱ γ ρ α μ μ έ ς, ἀπὸ τὶς γραμμὲς τὰ ἐ π ί π ε δ α σ χ ή μ α τ α. Ἀπὸ αὐτὰ βγῆκαν τὰ σ τ ε ρ ε ὰ σ χ ή μ α τ α κι' ἀπὸ αὐτὰ τέλος βγῆκαν τὰ σ τ ε ρ ε ὰ σ ώ μ α τ α, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, φ ω τ ι ά, ν ε ρ ό, χ ῶ μ α κι' ἀ γ έ ρ α ς. Βλέπουμε ἔτσι πὼς ἡ ἠθική, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν Πυθαγορικῶν, στηρίζονταν ἀπάνω σὲ παράλογες μᾶλλον παρὰ λογικὲς ἀναλογίες πρὸς τὶς οὐσιώδεις σχέσεις τῶν ἀριθμῶν, ἔπαιρναν δὲ ἀπὸ δῶ κεῖνο τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀκρίβειας καὶ τῆς ἐνότητας, ποὺ τοὺς ἔδινε δύναμη καὶ μεγαλωσύνη [32]. Οἱ Τοῦρκοι θεωροῦνε τὸν Πυθαγόρα σὰν ἐφευρέτη τοῦ «ρ έ μ λ», δηλαδὴ ἑνὸς ὑπολογισμοῦ ὁ ὁποῖος ἔχει σὰν βάση του, τὴν ἀρετὴ τοῦ «ἑ β δ ζ έ τ», δηλαδὴ τῶν ἄρτιων ἢ περιττῶν ἀριθμῶν ποὺ ἀποτελοῦνε τόνομα τῆς μάνας καὶ τοῦ πατέρα κάθε παιδιοῦ. Μ' αὐτὸν τὸν ὑπολογισμὸ κάνουν τὴν πρόγνωση γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ!

Συνάμα δὲ οἱ Πυθαγορικοὶ ἀποδίδανε κάποια μουσικὴ ἐνέργεια σὲ ὅλα ὅσα βρίσκονται σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, λέγοντας πὼς ὁ κόσμος (πρῶτος δὲ ὁ Πυ-

---

27. Ἡσύχιος: στὴ λ. «τετρακτύς».

28. Σουΐδας: στὴ λ. «Πυθαγόρας».

29. Σέξτος Ἐμπειρ.: προβλ. μαθημ. Β 4.

30. Λυδοῦ: περὶ μηνῶν ΙΑ 5 — Θεοδ. Θεραπ. 2.

31. Φωτίου βιβλιοθ. ρπζ'.

32. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχαν ἕνα παιχνίδι μὲ καθρέφτες, ποὺ τὸ λέγανε Πυθαγόρου παίγνιον» καὶ περιγράφεται ἔτσι: «Προσελήνου τῆς σελήνης οὔσης, εἴτις εἰς ἔσοπτρον ἐπιγράψειεν αἵματι ὅσα βούλεται καὶ προειπὼν ἑτέρῳ στῆναι κατόπιν αὐτοῦ δείκνυσι πρὸς τὴν σελήνην τὰ γράμματα, κακεῖνος ἀτενίσας ὁ πλησίον εἰς τὸν τῆς σελήνης κύκλον, ἀναγνοίη πάντα τὰ ἐν τῷ κατόπτρῳ γεγραμμένα ὡς ἐπὶ τῆς σελήνης γεγραμμένα . Σχολ. Ἀριστοφ. στὶς Νεφέλες 750.

θαγόρας ὀνόμασε τὸν οὐρανὸ «κ ό σ μ ο ν», γιατὶ εἶναι στολισμένος μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ ὅλα τὰ καλὰ) δημιουργήθηκε ἀπὸ ἕνα εἶδος ἁρμονίας, τὴν ὁποία ἀπομιμήθηκε ἀργότερα ἡ λύρα, κι' αὐτὴ ἡ ἁρμονία ἔδινε ἤχους στὴ περιστροφικὴ κίνηση τῶν οὐρανίων σωμάτων. Συγκρίνοντας δὲ μερικὲς φορὲς τὶς διαστάσεις τῶν πλανητῶν μ' ἐκεῖνες τῶν φυσικῶν ὀργάνων, ὀνομάζανε «Τ ό ν ο ν» τὸ μεταξὺ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Φεγγαριοῦ διάστημα, τὸ ὁποῖο καθορίζανε σὲ 126 χιλιάδες στάδια. Ἀπὸ τὸ Φεγγάρι μέχρι τὸν Ἑρμῆ τὸ ὑπολογίζανε μισὸ τόνο, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ ἕως τὴν Ἀφροδίτη, ἀπὸ αὐτὴ δὲ ἕως τὸν Ἥλιο, ἑνάμισυ τόνο, ἀπὸ τὸν Ἥλιο μέχρι τὸν Ἄρη, ἕνα τόνο, ἀπὸ τὸν Ἄρη ὡς τὸ Δία μισὸ τόνο, ὅσο κι' ἀπὸ τὸ Δία ὡς τὸν Κρόνο, ἀπὸ δὲ τὸν Κρόνο μέχρι τὴ σφαίρα τῶν ἄστρων ἑνάμισυ τόνο, τὸ σύνολο δὲ ἀπὸ αὐτὰ σχημάτιζε τὴν «διαπασῶν τῶν ἑπτὰ τόνων». Λέγανε δὲ ἀκόμα ὅτι κάθε σῶμα κινιέται κατὰ ἕνα ἰδιαίτερο ρυθμό, ὅπως, ὁ μὲν Κρόνος κατὰ τὸν Δωρικὸ ρυθμό, ὁ δὲ Ζεὺς κατὰ τὸν Λυδικό, κι' οἱ ἄλλοι πλανῆτες κινοῦνται μὲ ἄλλους ρυθμούς· ἀποτελοῦν δὲ ὅλα μαζύ, ἔτσι καθὼς κινοῦνται, μιὰ οὐράνια μουσικὴ ἁρμονία, τῆς ὁποίας οἱ ἤχοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πιαστοῦνε ἀπὸ τὰ ἀδύνατα ἀκουστικά μας ὄργανα.

Σὰν πρῶτο ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα ὁ Πυθαγόρας συνιστοῦσε τὴ γεωμετρία, στὴν ὁποία εἶχε πολὺ εὐδοκιμήσει, ἀφοῦ ἔλυσε καὶ τὸ περιβόητο κεῖνο πρόβλημα τῆς ὑποτεινούσας τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου. Λέγεται δὲ ὅτι ὅταν τὸ ἔλυσε, θυσίασε 100 βόδια, καθὼς γράφει σχετικὰ ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ λογιστικός, ποὺ λέει:

«ἡνίκα Πυθαγόρης τὸ περικλεὲς εὕρατο γράμμα
ἐκεῖνο, ἐφ' ὅτῳ κλεινὴν ἤγαγε βουθυσίην»

καὶ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του εἶχε τὴν ἐπιγραφή:

«Μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω»[33].

Εἶχε δὲ τὴ γνώμη πὼς τὰ ζῶα γεννηθήκανε τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ ἀπὸ σπέρματα, καί, κατὰ τὸν Πυθαγόρα, τὸ σπέρμα εἶναι μιὰ σταγόνα μυαλοῦ ἡ ὁποία περιέχει μέσα της θερμὸ ἀτμό. Ἡ σταγόνα αὐτή, ὅταν βρεθεῖ μέσα στὴ μήτρα, χρησιμοποιεῖ ἀπὸ μὲν τὸν ἐγκέφαλο «ἰ χ ώ ρ α» καὶ ὑγρὸ καὶ αἷμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνονται οἱ σάρκες, τὰ νεῦρα, τὰ κόκκαλα, οἱ τρίχες καὶ συγκροτεῖται ἔτσι τὸ σῶμα, ἀπὸ δὲ τὸν ἀτμὸ γίνονται, ἡ ψυχὴ καὶ οἱ αἰσθήσεις. Διαιρεῖται δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ νοῦ, στὶς φρένες καὶ στὸ θυμό. Νοῦ δὲ καὶ θυμὸ ἔχουν καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, φρένες δὲ ἔχει μονάχα ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἕδρα τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπὸ τὴν καρδιὰ μέχρι τὸν ἐγκέφαλο. Στὸ μέρος τῆς

33. Πλουτάρχ. Ἠθικὰ ΣΤ. 19, Ἀθην. Ι. 13.

καρδιᾶς ὁρίσκεται ὁ θυμιός, στὸν ἐγκέφαλο οἱ φρένες καὶ ὁ νοῦς. Δεσμὰ τῆς ψυχῆς εἶναι οἱ φλέβες, οἱ ἀρτηρίες καὶ τὰ νεῦρα. Οἱ ψυχές, ὅταν ἔρθει ὁ θάνατος, ρίχνονται στὴ γῆ καὶ μένουν στὸν ἀγέρα, ἀπὸ κεῖ δὲ πάλι ξαναπηγαίνουν στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ ζῶα.

Τὸ δόγμα γιὰ τὴ μετεμψύχωση, ἂν καὶ τόσο σκληρὰ καταδικάζεται ἀπὸ μερικούς, ἔχει ὅμως τὴν ἀρχή του στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ δόγμα γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀνακατεμένο μὲ πλάνες. Ὁ φόβος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους, δὲν προξενοῦσε τὰ παληὰ χρόνια μεγάλη ἐντύπωση στοὺς πολλούς, ὥστε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ κακό. Χρειάζονταν λοιπὸν μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ νὰ φοβερίζουν τοὺς ἀνθρώπους, κι' εἶχανε σὰν τέτοιες τὶς ἀπειλὲς ὅτι οἱ κακοποιοὶ πεθαίνοντας, θὰ μεταμορφώνονταν σὲ ταπεινὰ ζῶα καὶ θὰ ὑποφέρνανε ὅλη τὴν κακοπέραση καὶ τὰ βάσανα ἐκείνων [34]. Γι' αὐτὸ οἱ Πυθαγορικοὶ δὲν θυσιάζανε ποτὲ ζῶα παρὰ ἀφοῦ τὰ ἀναγκάζανε μὲ λουτρὰ ἢ μὲ ἄλλους τρόπους νὰ σκύψουν τὸ κεφάλι τους σὲ σημεῖο ὅτι ἐγκρίνουν τὰ ἴδια τὴ θυσία τους! Ἀλλὰ καὶ λόγοι ὑγιεινῆς ἐμπόδιζαν τὴ θυσία τῶν ζώων· ὁ Πυθαγόρας ποὺ ἦταν καὶ γιατρός, ἤθελε νὰ ἐξασκήσῃ καὶ νὰ συνηθίσῃ τοὺς ἀνθρώπους στὸν εὔκολο βίο καὶ σ' ἕνα ἁπλὸ διαιτολόγιο, ὥστε νὰ τρῶνε φαγητὸ ἀμαγείρευτο καὶ νὰ πίνουν κρύο νεράκι, ποὺ δίνει ὑγεία στὸ σῶμα καὶ ζωντάνια στὴν ψυχή [35].

Αὐτὲς τὶς θεωρίες δὲν τὶς παραδέχτηκαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ κοροϊδέψανε μὲ πικρὰ λόγια τὸν Πυθαγόρα γιὰ τὸ δόγμα τῆς μεταμψύχωσης, ποὺ τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ξενοφάνης εἶπε:

«καὶ ποτέ μιν στυφελιζομένου σκύλακος, παρόντα
φασὶν ἐποικτεῖραι καὶ τόδε φάσθαι ἔπος·
παῦσαι, μηδὲ ῥάπιζ' ἐπεὶ φίλου ἀνέρος ἐστὶ
ψυχή, τὴν ἔγνων φθεγξαμένης ἀΐων.»

Ἀκόμα ὁ Πυθαγόρας ἐπέβαλε τὸν σεβασμὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἥρωες, δὲν ἐπέτρεπε δὲ ποτὲ στοὺς μαθητές του ν' ἀγγίξουν ὅσα ψάρια ἤτανε ἱερά, οὔτε ἄσπρο πετεινό, γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ ἄσπρο χρῶμα ἄνηκε στοὺς ἀγαθούς, οὔτε κυπαρισένια νεκρόκασα, γιὰ τὸ σκῆπτρο τοῦ Δία. Ξεχώριζε τὴν τιμὴ ποὺ ὀφείλουμε στοὺς θεοὺς καὶ στοὺς ἥρωες, κι' ἔλεγε ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ τιμᾶμε πάντοτε, μὲ τὸ νὰ φοροῦμε ἄσπρα, καθαρὰ ροῦχα καὶ νὰ εἴμαστε ἁγνοί, τοὺς ἥρωες δὲ νὰ τιμᾶμε ἀπὸ τὸ μεσημέρι κι'

34. Τιμ. στὸν Πλάτων. 104.
35. Πλουτάρχ.: Συμπόσιον 8. Διογ. Λαερτ.: στὸ βίο Πυθαγ. 23.

ἔπειτα. Ἔκαναν δὲ τὴν ἀγνεία, μὲ καθαρισμούς, μὲ λουτρὰ καὶ μὲ ραντισμούς.

Αὐτὰ ἤτανε τὰ συνηθισμένα, μὲ τὰ ὁποῖα καταπιάνονταν οἱ μαθητὲς τοῦ Πυθαγόρα καὶ φιλοσοφοῦσαν, ὅταν, καθὼς προείπαμε, παρατούσανε τὴ λύρα καὶ τοὺς μοναχικοὺς περιπάτους καὶ συναθροίζονταν στὴ σχολή. Διαδέχονταν δὲ αὐτὲς τὶς συζητήσεις οἱ κανονικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὸ δυνάμωμα τοῦ σώματος κι' ἔπειτα τρώγανε ἕνα φτωχικὸ γεῦμα μὲ μέλι καὶ ψωμί, γιατὶ κατὰ τὸν κωμικὸ ποιητή

...Πυθαγορισμοὶ καὶ λόγοι
λεπτοί, διεσμιλευμέναι τε φροντίδες
τρέφουσ' ἐκείνους. τὰ δὲ καθ' ἡμέραν τάδε·
ἄρτος καθαρὸς εἷς ἑκατέρῳ, ποτήριον
ὕδατος τοσαῦτα ταῦτα»[36]

Ὕστερα ἀπὸ τὸ φαγητὸ πηγαίνανε νὰ ταχτοποιήσουν τὶς ὑποθέσεις τους· μόλις δὲ βασίλευε ὁ ἥλιος μαζευόντουσαν πάλι καὶ βγαίνανε περίπατο δυὸ-δυὸ καὶ τρεῖς μαζύ, καὶ λέγανε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο τί μάθανε κείνη τὴ μέρα. Ἔπειτα ἀπὸ τὸν περίπατο, κάνανε ψυχρὸ λουτρὸ κι' ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ συγκεντρώνονταν γιὰ τὸ δεῖπνο. Ποτὲ σ' ἕνα τραπέζι δὲν κάθονταν περισσότεροι ἀπὸ δέκα γιὰ φαΐ, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ ἐπικρατῆ ἀνάμεσά τους ἡ μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη· ἀρχίζανε καὶ τελειώνανε τὸ δεῖπνο μὲ σπονδὲς καὶ θυσίες. Χρησιμοποιοῦσαν στὸ δεῖπνο τρόφιμα θρεπτικώτερα καὶ σὲ κάποια ποικιλία, σὲ σχέση μὲ τὸ μεσημεριανὸ φαγητό, δηλαδὴ λάχανα καὶ φροῦτα, κάποτε δέ, καθὼς λέγεται, καὶ κρέας. Ἦταν ἀπαγορευμένο στοὺς ἑταίρους νὰ σκύψουν καὶ νὰ πάρουν τὰ ψίχουλα ποὺ πέσανε ἀπὸ τὸ τραπέζι, γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν στοὺς ἥρωες, στὴν πραγματικότητα ὅμως γιὰ νὰ τρῶνε μὲ προσοχὴ καὶ ὄχι μὲ λαιμαργία. Μερικὲς μέρες τοῦ χρόνου στρώνανε γι' αὐτοὺς πλούσιο τραπέζι, γεμᾶτο ἀπὸ ὀρεχτικὰ φαγητά· τότε οἱ ἑταῖροι τὸ βλέπανε γιὰ λίγο κι' ὕστερα τὸ ἄφηναν γιὰ νὰ τὸ φᾶνε οἱ δοῦλοι, αὐτοὶ δὲ δὲν τρώγανε οὔτε τὴ συνηθισμένη τροφή τους· τὸ κάνανε δὲ αὐτὸ γιὰ νὰ περιορίζουνε τὶς σαρκικὲς ἐπιθυμίες, ἢ ὅπως λέει ὁ κωμικός:

«ἔδει 0' ὑπομεῖναι μικροσιτίαν, ῥύπον
ῥῖγος, σιωπήν, στυγνότητ' ἀλουσίαν»[37]

Ὕστερα ἀπὸ τὸ δεῖπνο ἄκουγαν διδαχτικὰ κι' εὐχάριστα ἀναγνώσματα

---

36. Ἀλεξ.: στὸν Ἀθήναιο Δ. 360.
37. Ἄλεξις, στὸν Ἀθήναιο Δ. 360.

καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἑτοιμάζονταν ν' ἀποχωριστοῦνε, ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας ὑπενθύμιζε σ' ὅλους τὰ βασικώτερα καθήκοντα καὶ τὰ πιὸ σπουδαῖα ἄρθρα τοῦ κανονισμοῦ τῆς Σχολῆς. «Μὴν παύετε», τοὺς ἔλεγε, «νὰ τιμᾶτε τοὺς Θεούς, τοὺς δαίμονες καὶ τοὺς ἥρωες, νὰ ἔχετε εὐλάβεια στοὺς γονεῖς καὶ στοὺς εὐεργέτες σας καὶ νὰ συμβάλλετε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν νόμων ποὺ καταπατήθηκαν. Μὴν κόβετε δέντρο ἢ φυτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὀφελεῖται ὁ ἄνθρωπος, μὴν σκοτώνετε ζῶο ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν κινδυνεύει κανείς». Τότε πιὰ ὁ καθένας πήγαινε στὸ σπίτι του, ὅπου ἀναπολοῦσε τὶς πράξεις ποὺ ἔκαμε κείνη τὴ μέρα, καὶ συλλογιζότανε μήπως παρέλειψε κάτι ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ κάμῃ· γι' αὐτὸ εἶχανε σὰν παράγγελμά τους αὐτό:

«μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν,
πῇ παρέβην· τί δ' ἔρεξα; τί δέ μοι δέον οὐκ. ἐτελέσθη;»

Κι' ἔτσι τελείωνε τὴ μέρα του καθὼς τὴν ἄρχισε, καὶ μὲ τὸν ἦχο τῆς λύρας προπαρασκεύαζε τὸν ἑαυτό του γιὰ ἕνα ὕπνο γαλήνιο καὶ γλυκό, ποὺ θὰ τὸν ξαλάφρωνε ἀπὸ κάθε βάρος ποὺ ἔφερε ἡ φασαρία τῆς μέρας.

Καὶ ὅπως ὁλόκληρος ὁ βίος τῶν Πυθαγορείων ἦτανε ἀρετὴ καὶ μόνο ἀρετή, ἔτσι καὶ τὸ τέλος τους ἦτανε ἱλαρὸ καὶ ἀνώδυνο. Τὰ σώματα ἐκείνων ποὺ πέθαιναν, τὰ ξάπλωναν ἀπάνω σ' ἕνα κρεββάτι γεμᾶτο ἀπὸ φύλλα μυρτιᾶς, ἐληᾶς καὶ χουρμαδιᾶς κι' ἀντὶ γιὰ ἄλλη θυσία, κάνανε κατὰ τὴν κηδεία τους μυστηριώδικες τελετές[38]. Ὅταν συνέβη στὸν Κρότωνα ἡ ἐξόντωση τῶν Πυθαγορείων, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς κατόρθωσαν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ κεῖ, ἀνάμεσά τους δὲ καὶ ὁ Λύσις, ὁ δάσκαλος τοῦ Ἐπαμεινώνδα. Ἀφοῦ δὲ κεῖνος πέθανε στὶς Θῆβες, οἱ σύντροφοί του ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἔχοντας τὸ φόβο, μήπως καὶ δὲν τοῦ κάμανε κατὰ τὴν ταφή του, τὰ κανονισμένα, στείλανε στὶς Θῆβες τὸν Θεάνορα, μὲ σκοπὸ νὰ φιλοδωρήσῃ κείνους ποὺ νοσηλέψανε τὸν Λύσι γιὰ νὰ τοῦ δώσουν τὸ νεκρὸ σῶμα του· ἀλλ' ὅμως ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὁ ὁποῖος ἦτανε μυημένος στὰ Πυθαγόρεια μυστήρια, εἶχε προλάβει κι' ἔθαψε, κατὰ τὸν συνηθισμένο τους τρόπο, τὸ δάσκαλό του.

Τέτοια ἦτανε, μὲ λίγα λόγια, ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι κι' ὁ πρῶτος ποὺ ἔμαθε τοὺς Ἕλληνες νὰ χρησιμοποιοῦνε τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμά. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πιὸ εὐκολονόητη, μεταχειριζότανε μερικὲς παροιμίες συνοπτικές, στὶς ὁποῖες περιλαμβάνονταν τὸ δόγματά του, καθὼς λέγει ὁ Ἰάμβλιχος,

---

38. Πλίν.: Ἱστ. Ἐθν. ΛΕ' 12.

«Ἰδιότροπός τε μὴν καὶ συμβολικὴ ἦν ἡ σύμπασα Πυθαγόρειος ἀγωγὴ καὶ αἰνίγμασί τισι καὶ γρίφοις ἔκ γε τῶν ἀποφθεγμάτων ἐοικυῖα διὰ τὸ ἀρχαΐζειν τῷ χαρακτῆρι καθ' ἅπερ καὶ τὰ θεῖα τῷ ὄντι καὶ Πυθόχρηστα λόγια, δυσπαρακολούθητά πως καὶ δυσερμήνευτα φαίνεται τοῖς ἐκ παρέργου χρηστηριαζομένοις».

Τέτοιες δὲ παροιμίες ἦτανε:

«Πῦρ σιδήρῳ μὴ σαλεύειν»
«Ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν»
«Μὴ γεύεσθαι μελανούρων»
«Σιτίον εἰς ἀμίδα μὴ ἐμβάλλειν»
«Ἐπὶ χοίνικας μὴ καθίζειν»
«Καρδίαν μὴ ἐσθίειν»
«Φορτίον συγκαθαιρεῖν καὶ μὴ συνεπιτιθέναι»
«Τὰ στρώματα ἀεὶ συνδεδεμένα ἔχειν»
«Ἐν δακτυλίῳ εἰκόνα θεοῦ μὴ περιφέρειν»
«Χύτρας ἴχνος συγχεῖν ἐν τῇ τέφρα»
«Ἐλαδίῳ εἰς Θάκον μὴ ὀμόργνυσθαι»
«Πρὸς ἥλιον τετραμμένον μὴ μιχεῖν»
«Ἐντὸς λεωφόρου μὴ βαδίζειν»
«Ἀπονυχίσμασι καὶ κουραῖς μὴ ἐπουρεῖν μηδὲ ἐφίστασθαι»
«Ὀξεῖαν μάχαιραν ἀποστρέφειν»
«Ἀποδημοῦντα ἐπὶ τοῖς ὅροις ἀνεπιστρεπτεῖν»
«Γαμψώνυχα μὴ τρέφειν»
«Μὲ ῥαδίως δεξιὰν ἐμβάλλειν»
«Ὁμοροφίους χελιδόνας μὴ τρέφειν»
Κυάμων ἀπέχεσθαι»

τὸ ὁποῖο οἱ νεώτεροι μετατρέψανε σὲ «Πυθαγορικοὺς κυάμους μὴ ἔσθιε», ποὺ σημαίνει, νὰ μὴν ἀδικῆς [39].

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο πολλοὶ τὸ ἐξηγήσανε κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίδανε στὰ κουκιὰ παράδοξες καὶ γελοῖες μαζύ, ἰδιότητες. Ὁ Πορφύριος, στὸ βίο τοῦ Πυθαγόρα ἀναφέρνει τὸ μῦθο ὅτι τὰ κουκιὰ περιέχουν μιὰ οὐσία, ἡ ὁποία εἶναι συστατικὸ μέρος τῆς ἔμψυχης ἐκείνης ὕλης, τῆς ὁποίας ἕνα κομμάτι εἶναι ἡ ψυχή μας· ὅταν λοιπόν, λέει, πάρει κάποιος λουλούδια τῆς κουκιᾶς τότε ποὺ ἀρχίζουν νὰ εὐωδιάζουν, καὶ ἀφοῦ τὰ βάλει σὲ δοχεῖο, θάψει τὸ δοχεῖο στὴ γῆ, ἂν πάη ὕστερα ἀπὸ 90 μέρες, κι' ἀνοίξει τὸ δοχεῖο,

---

39. Ἀποστ. Παροιμ. ΙΕ. 11.

θὰ βρῆ μέσα ἕνα παιδικὸ κεφάλι! Ἀλλὰ ὁ Πυθαγόρας φαίνεται πὼς δὲ μιλοῦσε γιὰ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κουκιὰ κατὰ κυριολεξία, ἀφοῦ καθὼς μαρτυράει καὶ ὁ Ἀριστόξενος, πολλὲς φορὲς στὸ τραπέζι του χρησιμοποιοῦσε κουκιά, ἀλλὰ ἔλεγε γιὰ τὰ κουκιὰ μὲ τὰ ὁποῖα γινότανε κεῖνα τὰ χρόνια οἱ ἐκλογὲς τῶν ἀρχόντων, δηλαδὴ ἀπαγόρευε στοὺς μαθητές του νὰ μπερδεύωνται στοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνες. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κουκιὰ εἶναι «ἀνεμώδη» καὶ κάνουν τὶς γυναῖκες στεῖρες κι' ἔχουν ἀποτελέσματα καταστρεπτικὰ γιὰ τὴν ὑγεία, ἴσως οἱ μαθητές του ἀργότερα νὰ πάψανε νὰ τὰ τρῶνε [40].

Ὅπως δὲ καὶ νἄχη αὐτὴ ἡ ὑπόθεση, ὁ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσε νὰ μάθη τὴν αἰτία ποὺ δὲν τρώγανε κουκιά, διέταξε νὰ συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς παρουσιάσουν στὸν ἴδιο, ὅποιους θὰ τύχαινε, Πυθαγορείους· οἱ δὲ στρατιῶτες του συναντήσανε δέκα ἀπὸ αὐτούς, ποὺ πήγαιναν ἀπὸ τὸ Τάραντα στὸ Μεταπόντιο, καὶ θέλησαν νὰ τοὺς συλλάβουν, ἀλλὰ οἱ Πυθαγόρειοι τότε ἄρχισαν νὰ τρέχουν γιὰ νὰ σωθοῦνε. Καταδιωκόμενοι, φτάσανε σ' ἕνα χωράφι γεμᾶτο κουκιά, ἐκεῖ δὲ προτιμήσανε νὰ σφαχτοῦνε, παρὰ νὰ πατήσουν τὰ κουκιά. Τελικὰ οἱ στρατιῶτες πιάσανε τὸν Μιλλία τὸν Κροτωνιάτη καὶ τὴ γυναῖκα του Τίμυχα ἀπὸ τὴ Λακωνία, καὶ τοὺς φέρανε στὸν τύραννο, ὁ ὁπεῖος, θέλοντας νὰ μάθη γιατί οἱ ἄλλοι Πυθαγόρειοι προτιμήσανε νὰ σφαχτοῦνε, παρὰ νὰ μποῦνε στὸ χωράφι, διέταξε νὰ βασανίσουν τὴν Τίμυχα. Ἐκείνη δέ, ἐπειδὴ φοβήθηκε μὴ τυχὸν κι' ἀναγκαστῆ ἀπὸ τὰ βασανιστήρια νὰ ὁμολογήση τὸ μυστικό, ἔκοψε τὴ γλῶσσα της μὲ τὰ δόντια καὶ τὴν ἔφτυσε στὰ μοῦτρα τοῦ τυράννου. Μιὰ ἄλλη δὲ Πυθαγορεία, ποὺ τὴ βασάνιζαν γιὰ νὰ πῆ γιατί δὲν τρώει κουκιά, ἀποκρίθηκε: «Φ ά γ ο ι μ' ἄ ν, ε ἶ ε ἴ π ο ι μ' ἄ ν». Κι' ὅταν τὴ βιάζανε γιὰ νὰ φάη κουκιὰ εἶπε: «Ε ἴ π ο ι μ' ἄ ν, ε ἰ φ ά γ ο ι μ' ἄ ν» κι' ἔκοψε τὴ γλῶσσα της γιὰ νὰ μὴν ἔχη τὸ ὄργανο γιὰ τὸ λόγο καὶ γιὰ τὴ γεύση.

Ὁ κύριος λοιπὸν σκοπὸς τοῦ Πυθαγόρα ἦτανε ἡ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιθυμοῦσε νὰ διαπλάση τὸν ἄνθρωπο, δηλαδὴ ν' ἀναπτύξη σ' αὐτὸν κάθε τι τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ ἐξαφανίση κάθε τι τὸ κακό, φέρνοντας τοὺς ἀνθρώπους τὸν ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλο καὶ συνδέοντάς τους μὲ δεσμὸ ἀκατάλυτο. Ἔτσι οἱ Πυθαγόρειοι δὲν θυμώνανε ποτέ, οὔτε κακολογοῦσαν· δὲν κλαίγανε καὶ δὲν παραπονούντανε γιὰ τὶς δυστυχίες τους· δὲν τοὺς τάραζε ποτὲ ὁ φόβος ἢ ὁ κίνδυνος καὶ δὲν ξεπέφτανε ποτὲ σὲ παρακάλια καὶ σὲ κολακεῖες. Ἀπαλλαγμένοι δὲ ἀπὸ κάθε πάθος, ἦταν ἕτοιμοι νὰ θυσιαστοῦνε γιὰ τοὺς ἄλλους· γιὰ νὰ δοῦμε δὲ τὴ μενάλη τους ἀρετὴ μᾶς φτάνουν ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, τὰ παρακάτω παραδείγματα:

---

40. Ἱπποκράτ.: περὶ διαίτης Β. 13. Κλημ. Ἀλεξ.: Στρωμ. Γ 521.

Ὅταν ἤτανε τύραννος τῆς Σικελίας ὁ Διονύσιος, ἕνας Πυθαγόρειος, ὁ Φιντίας μὲ τὄνομα, ποὺ πιάστηκε μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἐπιβουλεύτηκε τὴ ζωὴ τοῦ τυράννου, καὶ καταδικάστηκε σὲ θάνατο, παρακάλεσε τὸν τύραννο νὰ τοῦ ἐπιτρέψη γιὰ λίγο χρόνο νὰ βγῆ ἀπὸ τὴ φυλακὴ γιὰ νὰ ταχτοποιήση τὶς ἰδιαίτερες ὑποθέσεις του, ὑποσχότανε δὲ ὅτι θὰ γυρίση ξανὰ στὴ φυλακή, καὶ διακήρυχνε ὅτι μποροῦσε νὰ παρουσιάση κ' ἐγγυητῆ. Ὁ Διονύσιος, ὁ ὁποῖος δὲν πίστευε πὼς θὰ βρεθῆ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἐγγυηθῆ ὑπὲρ ἑνὸς καταδίκου σὲ θάνατο, δέχτηκε τὴν πρόταση καὶ ὁ Φιντίας τότε παρουσίασε ἕναν ἄλλο Πυθαγόρειο, ποὺ τὸν λέγανε Δάμωνα, ὁ ὁποῖος χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ ἀνάλαβε ὅλη τὴν εὐθύνη, ἔτσι δὲ ἐπιτρέψανε στὸ Φιντία νὰ βγῆ ἀπὸ τὴ φυλακή. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐπαινούσανε τὴν ὑπερβολὴ τῆς φιλίας τοῦ Δάμωνα, πολλοὶ δὲ τὸν κατηγορούσανε γιὰ ἄμυαλο, ὅλοι δὲ περιμένανε τὴν καθορισμένη ὥρα, γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν ἂν ὁ Φιντίας θὰ κρατήση τὴν ὑπόσχεσή του καὶ θὰ ἐπιστρέψη στὴ φυλακή· μόνο δὲ ὁ Δάμωνας ἔδειχνε τὴν πιὸ μεγάλη ἀταραξία. Πραγματικά, στὴν ὁρισμένη ὥρα ἐπέστρεψε τρεχᾶτος ὁ Φιντίας κι' ἀφοῦ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν εὐθύνη τὸν φίλο του, πρόσφερε τὸν ἑαυτό του στὸν δήμιο. Τότε ὁ Διονύσιος, ποὺ θαύμασε τὴ γενναιοφροσύνη τῶν δυὸ φίλων, τοὺς ἄφησε ἐλευθέρους καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ τὸν πάρουνε κι' αὐτὸν τρίτο στὴ φιλία τους.

Ἕνας ἄλλος Πυθαγόρειος ποὺ πεζοποροῦσε, ἔφτασε κατακουρασμένος σ' ἕνα ξενοδοχεῖο καὶ κεῖ ἀρρώστησε βαρειά· νοιώθοντας δὲ πὼς φτάνει τὸ τέλος του κι' ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ πληρώση τὸν ξενοδόχο γιὰ τὶς περιποιήσεις ποὺ τοῦ ἔκαμε κατὰ τὴν ἀρρώστεια του, τοῦ ζήτησε ἕνα σανίδι, χάραξε ἀπάνω κάτι συμβολικὰ γράμματα κι' εἶπε στὸν ξενοδόχο νὰ ἐκθέση τὸ σανίδι στὸ δρόμο. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπεβίωσε, ὕστερα δὲ ἀπὸ πολὺ καιρὸ πέρναγε ἀπὸ κεῖ ἕνας ἄλλος Πυθαγόρειος, ὁ ὁποῖος, ὅταν εἶδε τὰ συμβολικὰ γράμματα τοῦ σανιδιοῦ, ξόφλησε στὸν ξενοδόχο τὸ χρέος τοῦ πεθαμένου συντρόφου του, καὶ κατόπιν ἐξακολούθησε τὸ δρόμο του.

Μπαίνοντας κάποτε ὁ Εὐρύφημος ὁ Συρακούσιος στὸ ναὸ τῆς Ἥρας, ἀντάμωσε τὸν Λύσι ποὺ ἔβγαινε ἔξω καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ περιμένη λιγάκι, ὥσπου νὰ προσευχηθῆ, καὶ νὰ βγῆ κι' αὐτός. Ὅταν ὁ Εὐρύφημος τελείωσε τὴν προσευχή του, ξέχασε τί εἶχε παραγγείλει στὸ Λύσι καὶ βγῆκε ἔξω ἀπὸ ἄλλη πόρτα. Τὸ βράδυ ἐκεῖνο ὁ Λύσις δὲν πῆγε στὴν παρέα τῶν συντρόφων του, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἄλλη μέρα· κι' ἐνῶ ὅλοι ἀπορούσανε γιατί τάχα ἀπουσίαζε τόσο πολύ, ὁ Εὐρύφημος θυμήθηκε τί εἶπε στὸ Λύσι χθὲς ποὺ ἤτανε στὸ ναό. Ὅταν δὲ πῆγε ἐκεῖ, βρῆκε τὸν σύντροφό του νὰ κάθεται στὴν ἴδια ἐκείνη θέση ποὺ τὸν ἄφησε ἀπὸ τὴν προηγούμενη μέρα, κι' ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν περιμένη!!

Τέτοιος ὑπῆρξε ὁ μεγάλος ἐκεῖνος ἄντρας τῆς ἀρχαιότητας, καὶ τέτοια εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας του. Ἡ Σάμος καυχιέται γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Πυθαγόρα, κι' ἂν ἡ ἱστορία της δὲν εἶχε νὰ παρουσιάση κανένα ἄλλο ἔνδοξο, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄντρα μονάχα αὐτὸν δικαιοῦται νὰ εἶναι παντοτινὰ περήφανη, γιατὶ ὁ Πυθαγόρας ἀπὸ παληὰ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, καὶ οἱ τιμὲς τὶς ὁποῖες ἀξιώθηκε σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες, ἐπιβεβαιώνουν τὰ λεγόμενά μας. Ὅταν κατὰ τὸν Σαμνιτικὸ πόλεμο, τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὑπόδειξε στοὺς Ρωμαίους νὰ στήσουν στὸ πιὸ σπουδαῖο σημεῖο τῆς Ρώμης δυὸ ἀνδριάντες, τὸν ἕνα γιὰ τὸν πιὸ σοφό, καὶ τὸν ἄλλο γιὰ τὸν πιὸ γενναῖο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἐκεῖνοι διαλέξανε σὰν τέτοιους, τὸν Πυθαγόρα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδη, καὶ στήσανε τοὺς ἀνδριάντες τους στὴν πλατεῖα τῶν Κυμικῶν[41]. Καὶ οἱ Σαμιῶτες τοῦ στήσανε ἀνδριάντα στὴ Σάμο. Ἀλλὰ κι' ἀλλοῦ ὑπήρχανε ἀνδριάντες του, καὶ στὸ δημόσιο γυμνάσιο τοῦ Ζευξίππου, στὴν Κωνσταντινούπολη. Γι' αὐτὸν δὲ τὸν ἀνδριάντα, λέει ὁ Χριστόδωρος ὁ Κοπτίτης:

. . . . . ἱστάμενος δὲ
ἔπρεπε Πυθαγόρας Σάμιος σοφός. ἀλλ' ἐν Ὀλύμπῳ
ἐνδιάειν δοκέεσκε, φύσιν δι' ἐβιάζετο χαλκοῦ
πλημμύρων νοερῆσι μελῃδόσιν· ὡς γὰρ ὀΐω
οὐρανὸν ἀχράντοισιν ἐμέτρεε μοῦνον ὀπωπαῖς[42]

Ἀλλὰ ὁ Πυθαγόρας ἀπόλαψε τιμὲς μεγαλύτερες, καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε σκανδαλώδικες, κατὰ τὰ κατοπινὰ χρόνια. Ἡ φιλοσοφία του ἔφτασε μέχρι τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἀσιάτες εἰδωλολάτρες, κι' ὡς τὰ σήμερα δὲ ὑπάρχει μιὰ αἵρεση Μωαμεθανική, ἰδίως στὴν Περσία, ὅπου διδάσκεται ἡ διδασκαλία του ἀπὸ τοὺς «Σ ο φ ύ ς», δηλ. τοὺς ἱεροφάντες. Μερικοὶ Ἀσιᾶτες πιστεύουν πὼς τὸν γέννησε παρθένος· μιὰ δὲ χριστιανικὴ αἵρεση, ἡ αἵρεση τῶν Γνωστικῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ σκοτεινοῦ μεσαίωνα, κατάταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ τὸν Πυθαγόρα· κι' ἔτσι οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἵρεσης αὐτῆς, εἶχανε τοποθετημένη τὴν εἰκόνα του, δίπλα στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἴδια δὲ εὐλάβεια θυμιάζανε καὶ προσκυνούσανε καὶ τὶς δυό[43].

Μετὰ δὲ τὸ θάνατο τοῦ Πυθαγόρα, τὰ μὲν παιδιά του μὲ τὴ μητέρα τους πήγανε στὴ Σάμο, ὅπου ζήσανε μέχρι τὸ θάνατό τους, οἱ δὲ μαθητές του, ποὺ διασκορπιστήκανε δῶ καὶ κεῖ, διαδόσανε τὸ φιλοσοφικό του σύστημα καὶ τιμηθήκανε πάρα πολύ. Ὁ Ζάμολξις π.χ. ποὺ ἦτανε δοῦλος του, θεοποιήθηκε ἀπὸ

41. Πλούταρχ.: στὸ βίο Νουμᾶ 8.
41. Ἑλλην. Ἀνθολογία Τόμ. Α. σ. 42 (στὴ Λατινικὴ γλῶσσα).
43. Ἐπιφ. Τόμ. Α. σ. 53. Εἰρην. κατὰ αἱρετ. 101.

τοὺς Γέτες, ὁ δὲ Χαρώντας ἔγινε νομοθέτης στὸ Ρήγιο, ἐνῶ ἄλλοι μὲ ἄλλους τρόπους, εὐεργέτησαν τοὺς ἀνθρώπους. Ὡστόσο, τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Πυθαγόρα ἀντιμετώπισε καὶ πολλοὺς ἐχθρούς, κυρίως μεταξὺ ἐκεινῶν οἱ ὁποῖοι στὶς ἐνέργειές τους τὶς ἰδιοτελεῖς, συναντούσανε ἐμπόδιο ἀνυπέρβλητο, τὴν αὐστηρὴ ἠθικὴ τῶν Πυθαγορείων.

Ἡ δημοκρατικὴ μερίδα τοῦ Κρότωνα, πρὸς τὴν ὁποία ἤτανε ἐχθρικὰ τὰ κηρύγματα τοῦ Πυθαγόρα, ἀποστρέφονταν τὶς ἀριστοκρατικὲς ἰδέες τῶν Πυθαγορείων καὶ ἀποφάσισε τὴν ἐξόντωσή τους. Ἀκόμα δὲ ὁ Κύλωνας, ἄνδρας πλούσιος κι' ἔνδοξος ἀλλὰ τυραννικὸς κι' ἀλαζονικὸς στὸ χαρακτῆρα, ὅταν ζήτησε νὰ γίνῃ μέλος τῆς ἑταιρίας κι' οἱ Πυθαγόρειοι τὸν διώξανε γιὰ τὰ ἤθη του, ἐνώθηκε μ' ἕναν ἄλλο δημαγωγό, τὸν Νίνωνα, ποὺ τοὺς μισοῦσε ἀπὸ προσωπικοὺς λόγους, κι' ἄρχισαν νὰ ξεσηκώνουν μὲ κάθε τρόπο τὸν ὄχλο ἐνάντια στοὺς Πυθαγορείους. Τὸ γνωμικὸ «κυάμων ἀπέχεσθαι» κατακρίθηκε πὼς ἀποβλέπει στὴ διαίρεση τῶν πολιτῶν, κι' ὁλόκληρη ἡ πυθαγόρεια διδασκαλία θεωρήθηκε πὼς εἶναι ὁ μόνιμος κίνδυνος γιὰ τὶς λαϊκὲς ἐλευθερίες. Ἔτσι λοιπόν, ἐνῶ μιὰ μέρα οἱ Πυθαγόρειοι ἤτανε μαζεμένοι στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ πανηγυρίζανε τὴν ἑορτὴ τῶν Μουσῶν, ὥρμησε ἐναντίον τους ὄχλος πολὺς καὶ λυσσασμένος καὶ σκότωσε 60 ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, 300, μονάχα δὲ δυό, ὁ Ἀρχύτας καὶ ὁ Λύσις, καταφέρανε νὰ σωθοῦνε ἀπὸ τὴ σφαγή. Ὅταν δόθηκε τὸ σύνθημα ἀπὸ τὸν Κρότωνα, οἱ Πυθαγόρειοι καταδιωχτήκανε παντοῦ μὲ μεγάλη σκληρότητα καὶ στὶς ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας ἔγιναν στάσεις καὶ ξεσπάσανε κάθε εἴδους ταραχὲς κι' ἐπακολούθησαν ἄφθονοι φόνοι [44]. Στὰ 490 π.Χ., μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν Ἀχαιῶν, ἀποκαταστάθηκε ἡ εἰρήνη καὶ δόθηκε γενικὴ ἀμνηστεία στοὺς Πυθαγορείους· ἐκεῖνοι ὅμως, ἐπειδὴ βλέπανε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα σὰν φοβερὸ καὶ τρομερό, δὲν πῆραν μέρος στὰ δημόσια πράγματα, καὶ οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν στὸ Ρήγιο, ὅπου ἐξακολούθησαν νὰ ἐφαρμόζουν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια τὰ διδάγματα τοῦ Πυθαγόρα μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

Κι' ὄχι μονάχα ὡς ἐκείνη τὴν ἐποχή, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς αἰῶνες κατόπιν ἐπέζησε τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Πυθαγόρα. Κατὰ τὸν πρῶτο αἰῶνα π.Χ. οἱ νεο - Πυθαγόρειοι συγκροτήσανε δικιά τους αἵρεση, στὴν ὁποία ἀνῆκε καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἀπὸ τὴν Τύρο, ποὺ ἀποκλήθηκε Θαυματουργός. Οἱ δὲ εἰδωλολάτρες: Πορφύριος ἀπὸ τὴν Τύρο καὶ ὁ μαθητής του Ἰάμβλιχος ἀπὸ τὴ Χαλκίδα, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποίησαν ὑβριστικὴ γλῶσσα κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὀχυρώθηκαν πίσω ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρα γιὰ νὰ χτυπήσουν ἀπὸ κεῖ

---

44. Πολύβ. Β. 39.

τὶς ἀλήθειες τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰώσηπος δὲ λέει, ὅτι ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους οἱ Ἔσσαῖοι ζοῦσαν τὴ ζωή τους σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς τοῦ Πυθαγόρα[45]. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, κατὰ τὸν 5ο αἰώνα, ὁ καρδινάλιος Νικόλαος Κουζαῖος καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἰορδάνης Μπροῦνο, ἀναδείχτηκαν θερμοὶ ὑποστηριχτὲς τοῦ συστήματός του. Ὁ Λεϊμπνιτς ἐξύμνησε τὴν Πυθαγόρεια διδασκαλία καὶ εἶπε ὅτι «κλείνει μέσα της τὴν πιὸ ὑγιεινὴ καὶ πιὸ ψηλή, ἀπὸ τὴ σοφία τῶν ἀρχαίων». Τέλος δέ, ἡ ἑταιρία τῶν «Ἐ λ ε υ θ έ ρ ω ν Κ τ ι σ τ ῶ ν» καὶ ἡ λεγομένη «Ἁ ρ μ ο ν ι κ ὴ Σ ύ σ τ α σ ι ς», προσπαθήσανε τὸν 18ο αἰῶνα νὰ ξαναζωντανέψουν τὸν Πυθαγορισμό. Κι' ἀνάμεσα στοὺς νεώτερους βρίσκονται ἐπίσης πολλοί, οἱ ὁποῖοι ὀνειροπολοῦνε τὴν ἐπικράτηση τῆς μυστηριώδους αὐτῆς διδασκαλίας.

---

45. Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. ΙΕ. 10. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12ο

Μαιάνδριος

Ὅταν ὁ Πολυκράτης ἔφυγε ἀπὸ τὴ Σάμο καὶ πήγαινε νὰ συναντήση τὸν Ὀροίτη, ἄφησε ἀναπληρωτή του στὸ τυραννικὸ καθεστώς, τὸν γραμματέα του Μαιάνδριο, γυιὸ τοῦ Μαιανδρίου, δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸν ἴδιο ποὺ ἔστειλε προηγούμενα γιὰ νὰ ἐξακριβώση τὶς διαθέσεις τοῦ δόλιου σατράπη, καὶ ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ τὸ θέλη συντέλεσε στὸ χαμό του. Ὁ Μαιάνδριος δέ, μόλις ἔμαθε τὸν οἰκτρὸ θάνατο τοῦ Πολυκράτη, ἔδειξε στὸν κόσμο πὼς εἶναι πολὺ δίκαιος ἄνθρωπος, κι᾽ ἀφοῦ πρῶτα ἔχτισε βωμὸ στὸν Δία τὸν Ἐλευθερωτῆ, μὲ τέμενος ὁλόγυρα, κάλεσε ἔπειτα σὲ συγκέντρωση τοὺς πολίτες καὶ τοὺς εἶπε: «Ὅλοι βέβαια ξεύρετε ὅτι σὰν ἐπίτροπος παρέλαβα τὸ σκῆπτρο καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ Πολυκράτη, καὶ γι᾽ αὐτὸ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς διοικῶ. Ἀλλ᾽ ὅμως, αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορῶ τοὺς ἄλλους, δὲν θέλω νὰ τὸ πράξω ἐγὼ μὲ τὴ θέλησή μου, γιατὶ οὔτε ὁ Πολυκράτης μοῦ ἄρεσε, ἐπειδὴ ἦτανε πάρα πολὺ τυραννικὸς πρὸς τοὺς ὁμοίους του, οὔτε καὶ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὰ ἴδια. Τώρα δὲ ποὺ κεῖνος ὑπόκυψε στὴ σκληρή του μοῖρα, ἐγὼ σᾶς παραδίνω τὴν ἀρχὴ καὶ κηρύχνω ἰσονομία γιὰ ὅλους· κάντε μου δέ, ἂν θέλετε, τὴν τιμὴ νὰ χαρίσετε σὲ μένα καὶ στοὺς ἀπογόνους μου τὸ δικαίωμα νὰ ἱερατεύουμε σ᾽ αὐτὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἐλευθερωτῆ Δία, ποὺ ἐγὼ κατασκεύασα, καὶ στὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου σᾶς ἀνακηρύχνω ἐλευθέρους».

Τὰ δίκαια αὐτὰ λόγια τοῦ Μαιανδρίου, δὲν τοὺς εὐχαρίστησαν ὅλους, γιατὶ ἦτανε πολλοὶ οἱ παθόντες ἀπὸ τὸν Πολυκράτη καὶ εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς τὸ τυραννικὸ καθεστώς. Σηκώθηκε λοιπὸν ἕνας ἀπὸ τοὺς Σάμιους πρόκριτους, ὁ Τελέσαρχος, κι᾽ ἀπάντησε στὸν Μαιάνδριο μὲ τὰ παρακάτω ὑβριστικὰ λόγια: «Ἀλλὰ σύ, τιποτένιε κι᾽ ὀλέθριε ἄνθρωπε, ἦσουν ἀνάξιος γιὰ νὰ μᾶς κυβερνήσης, κι᾽ ὀφείλεις μονάχα νὰ λογοδοτήσης γιὰ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα διαχειρίστηκες». Ὅταν ὁ Μαιάνδριος ἄκουσε τὰ πικρὰ αὐτὰ λόγια, σκέφτηκε πὼς ἂν ἐγκαταλείψη τὴν ἐξουσία, θὰ γίνη κάποιος ἄλλος τύραννος, ἀκόμα δὲ φοβήθηκε πὼς θὰ καταδιωχτῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Πολυκράτη καὶ ἀποφάσισε νὰ διατηρήση τὴν ἀρχή. Μπῆκε λοιπὸν στὴν ἀκρόπολη, καὶ μὲ τὴν πρόφαση ὅτι πρόκειται, κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Τελέσαρχου, νὰ δώση λόγο γιὰ τὰ χρήματα ποὺ διαχειρίστηκε, προσκάλεσε ἐκεῖ τοὺς πιὸ σημαίνοντες πολίτες, τοὺς ὁποίους, μόλις πήγανε, τοὺς ἔπιασε καὶ τοὺς ἔκλεισε στὴ φυλακή. Ἐνῶ δὲ ἔτσι εἶχε φυλακισμένους πολλοὺς πολίτες κι᾽ ἄρχισε νὰ στερεώνη